

102 418

Političen katekizem

za

Slovence.

Izdal in založil

odbor katoliško-konstitucionalnega društva

v Celoven.

1873.

Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora v Celoven.

108418

Dupl. coll. ad

43763

24/7.74

3

030053159

Preljubi Slovenci!

Zveličar naš pravi: „Iščite najpopred nebeškega kraljestva in njegove pravice, vse drugo vam bode priverženo.“ Perva dolžnost naša je torej, da se trudimo za nebeško kraljestvo. Pot v sveta nebesa kaže nam keršanski katekizem, v katerem najdemo kratko in jasno vse, kar imamo verovati, kaj upati, kaj ljubiti, kaj opuščati in kaj delati. V nebesih je naša prava domovina, za nje nam bodi tudi prva skerb!

Pa tudi na zemlji imamo svoj dom, tudi na zemlji nam je skrbeti za marsiktere reči. Na zemlji je naša domovina — slavna Avstrija, ki obsega še čez 36 milijonov ljudi. Da tudi na zemlji v naši Avstriji srečno, varno in mirno živimo, treba nam je neobhodno, da tudi v Avstriji svoje dolžnosti zvesto spolnujemo. Kdor pa hoče dolžnosti svoje spolnovati, mora jih najpred poznati. V ta namen smo spisali ta le politični katekizem. Presvitli naš cesar je lepih in imenitnih pravic izročil svojim narodom, in veliko opravił prepustil deželam in občinam, naj jih same oskerbljujejo in si tako visoke davke znižajo.

Slovenci! jemljite ta katekizem večkrat v roko, prebirajte ga pridno in vtisnite si ga globoko v serce. Tako bote politično izomikan in zrel narod, ki bode izročena opravila urno opravljal, sprejete svobode in pravice pametno vžival, in tako lepo in srečno živel. Neumerli Adam Smith pravi: „Nevednost je najdrajša reč na svetu; podučen in pameten narod je vselej pobožnejši in pridnejši, kakor nepodučen in nespameten.“

Slovenci! še enkrat Vas prosimo in zarotimo: Jemljite ta katekizem večkrat v roke in učite se ga iz glave!

Razdeljen je pa ta politični katekizem tako, da najprej uči: Kaj mora vsak politično podučen Slovenec vedeti? In drugič: Kaj mora vsak pošten domorodec storiti?

V Celovcu meseca maja 1863.

I. Poglavje.

Kaj mora vsak politično podučen Slovenec vedeti?

I. Razdelek.

Od države sploh.

1. *Kaj je država?*

Država je zapopadek ljudi in dežel, ki stojijo pod enim najvišim poglavarjem in živijo med seboj v nekej zvezi, da bi eden drugega pravice branili in tako vsi vkup bolj srečno in varno živeli.

2. *Kaj je avstrijska država?*

Avstrijska država je zapopadek vseh tistih ljudi in dežel, ki imajo presvitlega cesarja Franca Jožefa I. za svojega najvišega posvetnega poglavarja.

Avstrijski poglavar ali vladar se imenuje „cesar,“ in avstrijska država „avstrijska cesarevina.“

3. *Ali je avstrijska država velika?*

Velika je; zakaj obsega nekaj čez 11.762 štirjaških milj svetá in čez 36 milijonov ljudi.

4. *Ali so njeni prebivalci vsi ene vere?*

Niso vsi ene vere; največ jih je kristjanov in sicer: skorej 28 milijonov je katoličanov, 3 milij. nezedinjenih Gerkov, 3 milij. in še nekaj več je protestantov, ki se cepijo v luterance in kalvince, nekaj čez 1 milijon je judov, okoli 100.000 je ciganov in nekaj še drugih manj ljudovitih keršanskih razkolništév.

5. *Ali so vsi prebivalci enega rodu in enega jezika?*

Tudi po rodu in jeziku so si prebivalci različni. Največ je Slovanov, okoli 18 milijonov jih je. Ločijo se v severne Slované, katerim se prištevajo Čehi, Slovaki, Poljaki in Rusi, pa v južne Slované, kateri se ločijo v Serbe, Hervate in Slovence.

Za Slovani pridejo Nemei, katerih je nekaj čez 7 milijonov; za temi pridejo Romani okoli 6 milijonov, potem Madjari nekaj čez 5 milijonov, pa še nekaj drugih manjših narodov.

6. *Kakošna pa je vlada avstrijanske države?*

Vsaka hiša mora svojega gospodarja imeti in ravno tako tudi vsaka država svojega vladarja, ki jo viša, regira ali prav po slovenski, ki jo vlada. Naš vladar je ustaven cesar in vlada naša je ustavna vlada.

7. *Kaj pa je to „ustaven“ cesar, „ustavna“ vlada?*

To se razjasnuje tako le. V vsaki državi se nahaja dvojna oblast; ena oblast obstoji v tem, da se postave dajejo in tej oblasti se pravi „postavodajalna“ oblast; druga oblast pa v tem obstoji, da se dane postave tudi spolnujejo ali izpeljujejo, in ta oblast se imenuje „izpeljalna“ ali „izveršilna“ oblast.

V tistih državah, kjer ima vladar obe te oblasti le sam v svojih rokah, tako da sam postave daje in izpeljuje, tam se pravi vlada „neomejena“ ali „absolutna,“ — vladar pa „samovladar.“ Po nekterih državah pa vladar nima obeh oblasti sam v svojej roci, temuč postavodajalno oblast deli s svojim ljudstvom. Ljudstvo si voli svoje namestnike ali govornike (poslance, deputirte), ti se zbirajo v zborih, prevdarjajo in sklepajo, kakošne naj bojo postave. Ta njih sklep se potem pošlje vladarju (pri nas cesarju), da ga pregleda in prerešeta. Ako ga vladar poterdi, postane ta sklep po tem postava. In pri nas v Avstriji je ravno taka, pri nas je vladar „omejen,“ on ne more sam na svojo pest nobene postave narediti; takej vladi pa, v ktorej postavodajalno oblast opravljata vladar in ljudstvo vkup, pravi se „ustavna“ vlada, vladar „ustaven“ vladar, in pismo, v katerem so zapisane pravice vladarja in ljudstva, imenuje se „ustava.“

8. *Ali imamo pri nas ustavo ali konstitucijo?*

Se ve da jo imamo. Vse dežele, ki spadajo pod krono sv. Štefana in se imenujejo „ogerska kraljevina“ ali „zalitavske dežele,“ imajo ustavo nepretergano že čez 8 sto let. Dežele pa, ki se kličejo „dedine“ ali „predlitavske“ dežele, med ktore spada tudi naša dežela, imajo vsaka svojo ustavo že od starodavnih časov do danšnjega dne, — pa je vendar v tem nekak razloček.

9. *Kako pa je to, odkod ta razloček?*

Zalitavske ali ogerske dežele so imele že za časov svojega kralja Štefana (L. 1000) svoje ustavne pravice.

Te dežele so se združile z avstrijansko državo in prišle pod žezlo habsburške rodovine, pa vsak cesar ali njih kralj jim je poterdoval in zaprisegal stare ustavne pravice. Večkrat

je vlada volje bila, te pravice jim krajšati ali vzeti, pa branili so se moško pa srečno, in še jih imajo naše dni.

„Predlitavske ali dedine“ dežele so nekdanj tudi imele svoje ustavne pravice, pa vlada jih je vedno bolj in bolj priškercevala in pristrigala in slednjič celo vzela tako, da so jim ostali znani stari deželni zbori, ki niso imeli nobene oblasti kakor to, da so poterjevali vse, kar je vlada tirjala. Nemarne so bile te dežele, torej so prišle ob svoje ustavne pravice, in niso imele več žive in veljavne ustave; imele so jo, ker se stara in poterjena pravica po krivici nikoli ne more vzeti. Cesar Karol VI. je pa že pred 130 leti v nekem cesarskem pismu, ki se imenuje „pragmatična sankcija“ in je bilo deželnim zborom vseh avstrijskih dežel od cesarja predloženo, pretreseno in poterjeno, toraj prav po ustavnem potu napravljeno, ta cesar Karol je vsem svojim deželam stare pravice, svoboščine, šege in posebnosti poterdil in tako vsem deželam — velikim in majhnim — ustavo podelil ali prav za prav poterdil. To je storil tudi cesar Franc I., ko se je leta 1804 oklical za „avstrijskega cesarja.“

Vendar je pa pri vsem tem ustava le stala lepo na papirju, in cesarji so absolutno vladali in bili samovladarji ali neomejeni monarhi.

10. *Kako dolgo je ta reč tako ostala?*

Prav za prav do leta 1860, ko je naš presvitli cesar 20. oktobra razglasil zlato pismo, preslavno oktobersko diplom o.

11. *Ja! Saj smo že 4. marca 1849 dobili prvo ustavo?*

Ta ustava ni bila prava ustava, je bila le oktrojirana, to je: ni bila deželnim zborom predložena, naj jo pregledajo in poterdijo; le ministri so jo samotež skovali in potem oklicali — po sili. Pa tudi ta ustava je bila preklicana l. 1852 in spet je minister dr. Bach absolutno vladal, — pa nesrečno za Avstrijo.

12. *Kako se je spet obernilo na boljše?*

Presvitli naš cesar Franc Jožef I. je v svojej vladarskeji modrosti in ljubezni do narodov oklical oktobersko diplom o, v kateri je oživil in poterdil stare, prvotne ustave avstrijskih kraljestev in dežel. 20. oktobra 1860 se je toraj pričelo prav za prav ustavno življenje.

13. Kako pa se glasi ta za našo državo preimenitna in zlata vredna diploma?

Tako le se glasi:

„Naši spredniki častitega spomina so si prizadevali z modro skerbjo postaviti za nadsledstvo Naše rodbine ustanoviti, in zato se je zagotovila postava pod imenom pragmatične sankcije pod Njih Veličastvom cesarjem Karlom VI. 19. aprila 1713 za veljaven in nepremakljiv red nasledja, katerega so postavni stanovi Naših mnogoverstnih kraljestev in dežel za državni, ustavni in rodbinski zakon spoznali.

Avstrijska država, ktera se je po državno- in narodopravnih pogodbah odsihmal pomnožila in okrepčala, zamogla je premagati vse nevarnosti in napake s pomočjo zvesto udanih in hrabrih narodov na nepremakljivi, pravni podlagi gotovega dedinskega reda in na podlagi s pravicami in s svobodo gori imenovanih kraljestev in dežel se vjemajoče nerazdeljivosti njih obstojnih delov.

Naša vladarska dolžnost Nas veže, v prid Svoje rodbine in Svojih podložnih, mogočnost avstrijske cesarevine varovati in nje varnosti poročiti jasno in nedvomljivo ustanovljenega prava in zložnega ravnanja darovati. Le take pravne naprave zamorejo pravo poročilo biti, ktere se enakomerno prilagajajo zgodovinskim spominom, različnosti Naših narodov in nerazrušljivi terdi zavezi med njimi.

Gledé na to, da so se življi (elementi) vzajemnih organičnih naprav in zložnega ravnanja pomnožili in okrepčali s tim, ker so vsi naši podložni enaki pred postavo, — ker je vsem svobodno upravljenje njih vere zagotovljeno, — ker ima vsakteri pravico do uradnih služb brez razločka stanú in rodú, vsak enako dolžnost za vojaštvo in za plačilo davkov, — ker je vse tlačinstvo odpravljeno in je medcoljna meja overžena v Naši cesarevini — na dalje, ker se vidi, da je potrebno za varstvo Naše cesarevine in za blagostan posameznih dežel, da se najviša državna opravila vkupno opravljajo, — da bi se poravnale vse različnosti med našimi kraljestvi in deželami in da bi se udeleževali naši podložni tudi postavodajalnosti in državnega gospodarstva na podlagi pragmatične sankcije, sklenili smo prostovoljno, da ima sledeča stanovitna in nepreklicljiva državna ustava vodilo biti Nam in naslednikom Našim, ter ukažemo to-le:

I. Postave dajali, prenarejali in preklicovali bomo Mi in Naši nasledniki le vkupej s postavno poklicanimi deželnimi

zbori in z državnim zborom, v kterega bojo deželni zbori pošiljali od Nas odločeno število svetovalcev.

II. Vse postavodajne reči, ktere zadevajo pravice, dolžnosti in prid vseh naših kraljestev in dežel skupej, namreč: postave o denarstvu in kreditstvu, o coljnih in kupčijskih zadevah, o osnovi banke, ktera bankovce izdaja, — postave zavolj rekrutirenge, bojo se vprihodnjič v državnem zboru, in ž njim presojevale in ž njegovo pripomočjo ustavno reševale; tudi razpisanje novih davkov in priklad, povišanje obstoječih davkov in taks, zlasti povišanje cene soli in jemanje novih zajemov (posojil) se bo ravnalo po Našem ukazu od 17. julija 1860; tudi prememba sedanjih državnih dolgov, prodaja, prememba ali obloženje nepremakljivega posestva se zamore le z dovoljenjem državnega zbora zgoditi, — in zadnjič se zamore presojevanje in ustanovljenje državnih potroškov za vsako prihodnje leto in pretres državnih računov preteklega leta le s pomočjo državnega svetovalstva izgotoviti.

III. Vsa druga postavodajna opravila, ktera niso bila dozdej omenjena, bojo se reševala v deželnih zborih, — in sicer na Ogerskem in v njemu pridruženih deželah po njih poprejšnjih ustavah, v vseh drugih kraljestvih in deželah pa po pravilih njih novih deželnih ustav.

Ker pa se je za vse Naše dežele, razun Ogerskega, skoz več let nekoliko reči, ktere ne spadajo samo v presojo vesoljnega državnega zbora, vzajemno obravnovalo in razsojevalo, prideržimo si tudi te reči presodbi državnega zbora izročiti, v kterega bojo svetovalci dotičnih dežel poklicani.

IV. Ta cesarski patent se ima v deželnih arhivih Naših kraljestev in dežel shraniti in v deželnih zakonikih v izvirni besedi in v prestavi deželnih jezikov na svetlo dati.

Naši nasledniki imajo ta patent koj o nastopu svojega vladarjenja podpisati in v posamezna kraljestva in dežele poslati, da se vpiše v deželne zakonike.

To je naše ustavno pismo ali, kakor Angleži pravijo, to je naša „charta magna,“ naša zlata knjiga. Slovenci, učite se je iz glave, da jo bote znali, kakor Oče naš! —

14. Kako pa je to, da se sliši in bere o februarskej, o decemberskej ustavi?

To je tako le: Minister Schmerling je 20. februarja 1861 nanagloma izdelal nek patent in neka peščica državnih poslancev je ta patent l. 1867 spet nekaj prenaredila, — in to je februarska in decemberska ustava. Pa nobena iz med nju ni prava, postavna ustava. Kdaj ste bile po ustavnem potu

deželnim zastopnikom, ki so druga postavodajalna oblast, predloženi, da ju poterdijo? Obe ste oktrojirane ali zapovedane. Oktoberska diploma saj v točki I. razločno pravi, da vladar od 20. oktobra 1860 naprej ne bo več nobenih postav dajal razun s pomočjo deželnih zborov in dotičnega državnega zbora. Torej je res čudno, da ravno tisti politikarji, ki so vso politično modrost in učenost z lopato zajemali in od ustavnosti in svobode po svetu trobijo, da tisti politikarji od februarske in decemberske ustave kvantajo.

II. Razdelek.

Občina ali srenja.

1. *Kaj je občina (srenja, sosesčina)?*

Občina je zapopadek vseh ljudi, krajev in zemljišč, ki so združeni v eno večo ali manjšo družbo in stojé pod enim glavarjem.

2. *Ali so v Avstriji take občine?*

So in sicer trojne verste. So katasterske, cerkvene in politične občine.

Katasterska občina je zapopadek vseh ljudi, krajev in zemljišč, ki so jih nekdanji merjevci v eno celoto zmerili in združili pa tudi posebej imenovali. Katasterskim občinam pravimo tudi davkovske občine (Steuergemeinden).

Cerkvena občina je zapopadek vseh ljudi, krajev in zemljišč, ki spadajo pod eno in tisto faro.

Politična občina je zapopadek vseh ljudi, krajev in zemljišč, ki so se postavno združili v eno in tisto občino. Politična občina more torej obsegati eno, dve ali pa še več katasterskih in cerkvenih občin. Cerkvena občina spada včasih v 2, 3, 4 ali še celo več katasterskih občin, nasproti pa tudi katasterska občina šteje eno, 2, 3 ali še več cerkvenih občin.

3. *Kakošne občine si bomo osnovali: velike ali majhne?*

Veliko modrejši in boljši je osnovati majhne občine.

Sedanja občinska postava, katero nam je načertal naš centralistični in birokratični državni zbor in katero so nam skovali deželni zbori, prenaredila se bode gotovo na več krajih. Zatorej na njo ne gledamo in le povemo, kako si mislimo in želimo občine po svojej pameti in svojem sercu.

4. Zakaj so majhne občine boljše kakor velike?

Majhne občine obsegajo menj svetá in napravljajo menj opravil. Ako je predstojnik ali župan (Bürgermeister) le količkaj pameten, izučen in priden, stori vsa občinska opravila lahko sam in ni mu nič treba nobenega pisarja. Tako se prihrani občini veliko denarja in — kar je skorej še več vredno — ostane župan sam gospodar in ni podložen ali hlapec prevzetnega pisarja. — Dalje ni treba ljudem daljnih potov narejati, ker jim je župan bi rekel pred durmi. — Tudi ne bode toliko preprirov, jeze in pravn, če ne bode takih vasi in far v eno občino združenih, ki imajo razne interese, ki se morebiti pravdajo in kratko nimajo serca do eden druge. — In slednjič se po tem potu mora širiti politična omika. Če se napravi več občin, navstane tudi več občinskih županov in svetovalcev, kateri so prisiljeni brati in učiti se, da ne bojo pri očitnih sejah zijala prodajali.

5. Kako velike naj pa bojo naše občine?

K večemu tako velike, kakor so fare: Vsaka fara naj bode tudi ena občina. Dosedaj so se napravljale občine po katastralnih občinah, od katerih pa velika večina vseh prebivalcev še besedice ne ve. In vendar je občina le ena celota, in med prebivalci je treba neke zveze, ki ljudi veže v eno celoto. Ta zveza je pa le cerkev, šola, bolnišnica, siromašnica, ne pa katasterska občina, ktere malokdo pozna. Slovenci, tiščite na to, da dobote cerkvene občine! V cerkev zahajate vsaj vsako nedeljo in po božji službi se lahko napove in opravi občinska seja; — veliko menj bote imeli potov, preprirov in sitnost; — ne bo treba toliko dopisovanja na razne kraje (marsikteri fajmošter in župan zdaj pošiljata svoja pisma na 3—4 kraje, kar po tem vse odpade), in slednjič ne bode toliko težav in dela pri računih. Zatorej občine po farah, ali pa — če se tako še bolje kaže — po zvonu; kar pod en zvon spada, to naj je tudi ena občina.

6. Kaj pa ima občina opravljati?

Občina ima veliko opravljati in njena opravila se delijo v lastna in izročena.

Lastna opravila so tista, ki samo občino in njen prid zadevajo in ki jih občina sama iz svojih moči izpeljuje. Sem le spada: gospodarstvo z občinskim premoženjem, skerb za varnost ljudi in blaga, skerb za pota in mostove, za snažnost in čednost v občini, skerb za zdravje in zdravinske naprave, za lepo in pošteno obnašanje, skerb zastran ognja in novih

zidarij, oskerbljevanje bogoljubnih naprav za uboge in sirote, skerb za šole in podučne naprave sploh, pomirjenje ljudi zastonj manjših pravn, pripomoč pri obravnavanju zapuščin za mrtvimi, oklicavanje pri razprodaji gibljivih reči; lahko občine tudi davke pobirajo in jih odvažajo v denarnico županije ali velike občine (Bezirksgemeinde). Vsa ta opravila same občine lahko opravljajo in timveč, ker v prihodnjič menda ne bode treba toliko pisarij. Teh opravil se torej ne branite pa jih ne spuščajte iz svojih rok.

Izročena opravila so tista, ktera bi imela prav za prav vlada sama opravljati, ktera pa je občinam izročila, da jih v njenem imenu opravljajo. Manj ko ima občina takih opravil, bolji je za njo; ta izročena opravila napravljajo občinam veliko potroškov, pripravijo občine birokratom v pest, natvezajo županom veliko potov in pisarij, jeze in sovraštva in trosijo med občino ljuliko birokratičnega duha: Župan se zdaj ne obraja za očeta, timveč za gospoda cele srenje in je včasih najhujši birokrat. Ta izročena opravila naj prevzame — kolikor koli je le mogoče — županija ali velika srenja, od ktere govorimo spodej bolj.

7. Kdo pa opravlja občinska opravila?

Občinska opravila opravljajo za to od občine izvoljeni možje, katerim vsem vkup pravimo „občinski odbor;“ posameznim pa „občinski odborniki.“

8. Kdo ima pravico občinske odbornike voliti?

Pravico občinske odbornike voliti imajo:

a. Vsi občani (Gemeindeglieder) brez razločka, tedaj tudi častni občani.

b. Izmed medobčanov (Gemeindeangehörige) pa le občinski duhovni pastirji, cesarski vradniki, oficirji, gospodje, kateri imajo oficirjem enake službe, očitni učeniki, postavim, profesorji, učitelji, in pa gospodje, ki so kakošno akademiško stopinjo dosegli, to se pravi, dohtarji svetega pisma, zdravniški in pravdniški dohtarji ali advokati itd.

Kedar se voli, mora vsak sam volit priti. Vendar nekteri ne smejo sami volit priti, temuč namesti njih volijo njih namestniki, in scer:

Namesti maloletnih otrok voli njih oče, ali če ta več ne živi, njih varuh (jerob), namesti takih, ki imajo kuratorje, volijo njih kuratorji, namesti žene voli mož, namesti udov, od moža ločenih in namesti neomoženih žensk pa volijo možje, ktere one pooblasté.

Zdaj se praša, kateri ljudje imajo varuhe in kateri kuratorje? Varuhe imajo vsi maloletni otroci, to je, taki, kateri še niso 24 let stari. Varuh ima dolžnost za otroke, ki so mu izročeni, po očetovsko skrbeti, da se lepo redé, in da njih premoženje nikakoršne škode ne terpi. Kuratorji se pa takim ljudem postavijo, kateri sami ne morejo ali pa nočejo s svojim premoženjem pametno gospodariti. Taki ljudje so: Norci, po tem tisti, ktere je gosposka za zapravljlilce spoznala itd. Kurator ima pravico in dolžnost, s premoženjem tistega gospodariti, čez ktereга je postavljen.

Zunaj tistih, ki smo jih že imenovali, da ne smejo sami voliti, so pa še nekteri, katerim je pripuščeno pooblaščenje poslati, da namesti njih volijo, in scer:

1. Tistim, katerih zavoljo očitnega prida ni doma.

Postavim, ako bi bil kdo, ki ima pravico voliti, za poslanca na državni ali deželni zbor poslan, ali ko bi ga občina ali viša gosposka kam drugam poslala itd.

2. Tistim, ki imajo v kaki občni svoje posestvo, v kateri pa sami ne prebivajo. Toda to pravico imajo le tačas, če imajo v občini namesti sebe najemnika ali oskerbnika. Ako pa hočejo, da sme najemnik ali oskerbnik v njihovem imenu voliti, morajo ga še posebno pismeno pooblastiti.

Pooblaščenec sme pa le enega samega namestovati in mora s pooblastnim pismom skazati, da ga je res kdo pooblastil.

Pooblastno pismo mora biti po postavi narejeno. Da je pa po postavi narejeno, mora biti na štempelj za 50 kr. pisano in od pooblastovalca podpisano, ali pa vsaj podkrižano. Če je le podkrižano, morate se še dve priči podpisati. Priči pa morate obé pisati znati. Ako bi se priči samo podkrižale, ne veljalo bi pooblastno pismo nič.

Ako ima kako posestvo, od ktereга se zadostni davek plačuje, več gospodarjev vkup, ima le tisti pravico voliti, na ktereга ime je cesarski davek zapisan.

Ako ima kako rokodelstvo ali obertništvo, od ktereга se na leto zadostni davek odrajuje, več deležnikov, ima le tisti pravico voliti, na kogar ime je cesarski davek zapisan.

Ako ima kakošno akcijonarsko društvo kako posestvo ali rokodelstvo, itd., od ktereга se na leto zadostni davek odrajuje, nima vsaki akcijonar posebej pravice, voliti, temuč vsi akcijonarji vkup pooblastijo enega, da v njihovem imenu voli.

9. *Kdo ima pravico za občinskega odbornika izvoljen biti?*

Poprej smo rekli, da imajo pravico občinske odbornike voliti vsi občani in nekteri medobčani. Za občnega odbornika

izvoljen biti ima pa sploh vsak občan pravico, naj je občan ali medobčan. Toda nekteri občani se vendar ne morejo, nekteri pa ne smejo za občinske odbornike izvoliti.

a. Kteri občani se ne morejo za občinskega odbornika izvoliti.

Za občinske odbornike se ne morejo izvoliti:

1. Vsi maloletni, to je tisti, ki še niso 24 let stari, če jih ni gospoda že pred 24tim letom za dosti stare spoznala. Po tem vsi tisti, ki imajo varuhe ali kuratorje, in pa ženske. Namesti maloletnega otroka se pa tudi ne more izvoliti njegov oče ali varuh, namesti tistega, ki ima kuratorja, ne njegov kurator, namesti žene ne mož.

2. Vojaki, dokler so pri vojaščini. Sem pa ne grejo tisti vojaki, ki imajo pensijo, in pa tisti, ki so sami vojaščini slovo dali in so še vojaško ime obdržali. K poslednjim se štejejo vsi oficirji, ki so s tem pristavkom vojaščino zapustili, da jim se ima vojaško ime pustiti.

3. Občinski vradniki in služabniki. Občinske vradnike in služabnike postava zato prepoveduje voliti, ker bi jih scer upanje, da bojo za odbornike izvoljeni, znalo zapeljati, da bi se temu ali unemu prilizovali, drugim bi pa krivico delali.

4. Tisti, kateri iz ubožne kase pomoč dobivajo ali v kaki siromašnici živé. Nadalje se ne morejo voliti posli, postavim hlapci, pastirji itd. in vsi tisti, kateri od zaslužka na dan ali na teden živé. To so tisti, ki dnine ali tednine delajo.

5. Tisti, ki niso avstrijski državljani, to je, ljudje, ki slišijo pod kakošnega družega cesarja, kralja itd.

b. Kteri občani se ne smejo za občinske odbornike izvoliti.

Za občinske odbornike se ne smejo izvoliti:

1. Tisti, ki so občini kaj dolžni, in jej o pravem času ne plačajo.

2. Tisti, katerim je bilo občinsko premoženje ali kaka občinska naprava v gospodarstvo izročena, pa še od tega računa niso dali.

3. Tisti, katerim je kant napovedan. Ti se ne smejo voliti, dokler se ne skaže, ali so po svoji nerodnosti ali po nesreči na kant prišli. Če so sami krivi, da so na kant prišli, ne smejo se nikoli več voliti, če je pa gosposka spoznala, da jih je nesreča na kant spravila, smejo se spet voliti.

4. Tisti, ki jih je gosposka zavoljo kakega nepoštenega djanja obsodila, da se imajo kaznovati.

10. Kako se občinski odborniki in njih namestniki volijo?

Preden se občinski odborniki volijo, morajo se vsi tisti popisati, ki jih imajo pravico voliti. Pravice občinske odbornike voliti pa imajo, kakor smo že rekli, vsi občani, med medobčani pa občinski duhovni pastirji, cesarski vradniki, oficirji, gospodje, ki imajo oficirjem enake službe, očitni učenci, postavim, profesorji, učitelji, in pa gospodje, ki so kakošno akademiško stopnjo dosegli, to je, dohtarji svetega pisma, zdravniški in pravniki dohtarji ali advokati in pa kirurgi itd. Vsi ti, ki smo jih zdaj našli, volijo občinske odbornike. Zato jim pravimo volilci.

Volilci pa ne volijo vsi skupaj, temuč se na dva ali na tri kampe razdelé. V majnih in srednjih občinah bolj kaže, da se volilci na dva kampa razdelé, v velikih je pa menda bolje, če se na tri kampe razdelijo. Vsak kamp posebej se imenuje volilen oddelk, ali pa prav za prav samo oddelk (Wahlkörper). Vsi oddelki izvolijo enako število občinskih odbornikov in njih namestnikov, zakaj odborniki imajo tudi svoje namestnike. Ako tedaj prvi oddelk 6 odbornikov in 3 njih namestnike izvoli, pride jih na drugega in tretjega tudi ravno toliko.

11. Koliko odbornikov se mora izvoliti?

Odbornikov se ne izvoli v vsaki občini enako. Če je večja občina, več se jih izvoli. Ako občina nima več kakor 100 volilcev, izvoli se najmanj 8 ali 9 odbornikov. Ako ima pa občina več kakor 100 volilcev, izvoli se za prvih 100 volilcev 10 odbornikov, po tem pa za vsakih 20 volilcev 1 odbornik. Ako je pa občina tako velika, da ima več kakor 1000 volilcev, izvoli se za prvih 100 volilcev 10 odbornikov, po tem pa do tistega za vsakih 20 volilcev 1 odbornik. Kolikor jih je pa čez en tistega, izvoli se za vsakih 100 volilcev le 1 odbornik.

12. Kdo izpeljuje to, kar je občinski odbor sklenil?

To izpeljuje „občinsko predstojništvo.“

13. Kaj je „občinsko predstojništvo“?

So tisti možje, kateri izpeljujejo, kar so odborniki v imenu cele občine sklenili in zapovedali. Prvi in najviši med temi se imenuje „občinski župan“ ali samo „župan,“ njegovi pomaganci pa „občinski svetovalci.“ Iz tega se lahko sprévidi, koliko je na tem ležeče, kakošne može si občina izvoli za odbornike.

14. Ktere može si bodemo volili za občinske odbornike?

Može, ki so pred vsem drugim pravični, ki dajejo Bogu, kar je božjega in ljudem, kar je ljudskega; — ki so pošteni, ki se spodobno obnašajo in po pravici dobro slovijo; — ki so učeni in izvedeni, da so v šolo hodili in po svetu okoli pogledali; — ki se dobri gospodarji: kdor s svojimi rečmi ne zna ali noče pametno gospodariti, kako bo to delal s ptujim premoženjem; — ki so sicer pohlevni pa vendar o pravem času tudi zgovorni in vejo na pravem mestu tudi kako terdo povedati; — ki niso častilakomni, da ne bojo preveč ušes nategovali, kakošen veter iz viših krajev vleče, da bi svoj plajšč hitro za njim zasukali. Take može si izbirajte! In najboljšega med vsemi temi si pa izvolite za svojega župana in perve za tim za občinske svetovalce!

15. Kolikrat imajo občinski odborniki sejo?

Po postavi jo imajo vsaj štirikrat na leto, to je vsako četertletje; bolje pa bode, ako se večkrat snidejo, večkrat posvetujejo in tako v govoru in delovanju bolj izurjajo.

16. Kdo sme priti k tem občinskim sejam?

Priti in poslušati sme vsakdo, te seje so javne ali očitne; govoriti in glasovati pa smejo le odborniki.

14. V katerem jeziku se govori v teh sejah?

Govori se v tistem jeziku, ki je v občini navaden, torej po slovenskih občinah slovenski, da ljudje, ako hočejo priti, tudi razumejo, kar se govori in dela. Kar se pa govori in skleplje v seji, zapiše se v zapisnik ravno tako, kakor se skleplje. Po slovenskih občinah naj se zapisniki pišejo po slovenski, kar se bode prav lahko godilo, kjer imajo slovenske šole.

III. Razdelek.

Županija ali velika občina.

1. Kaj je županija (Bezirksgemeinde)?

Županija je zapopadek vseh občin enega okraja; kolikor je torej v deželi zdaj okrajev, toliko bodi tudi županij.

2. Ali bi bilo dobro, da se napravijo županije?

To bi bilo neizrečeno dobro in donašalo bi veliko dobička.

Najpred je kajsi takih reči, ki so silno potrebne pa jih posamne občine napraviti ne morejo, timveč je treba, da se sile združijo. Postavimo: Treba je, da so ceste lepe povsod okoli; treba je, da so ljudje in premoženje varni pred neporedneži povsod okoli. To se bode le dognalo, ako se več sosednjih občin v ta namen združi, to se pa samo po sebi razumi, da po drugem kopitu kakor dozdej. Treba bode staviti kako višo šolo za kmetijstvo, obertnijo, rokodelstvo itd. . . . ali pa kosarno za nastanovanje vojakov, ali kako bolnišnico itd.; za te in take stavbe je treba zedinjenih moči. Treba bode v naših terdih časih napraviti kako družbo v podporo ubogim gospodarjem, kmetom in rokodelcem: tudi k temu namenu se mora združiti več posamnih občin.

Zdaj stojé občine pod deželnim odborom, on jih nadgleduje, on jim pravde rešuje, itd. . . . Ali deželni odbor je v poglavitnem mestu, v njem sedé gospodje, ki deželo malo ali celó nič ne poznajo, gospodje, ki še deželnih jezikov ne znajo. Ali bi ne bilo bolje, ročnejši in pametnejši, da ta opravila opravlja županija, ki stoluje vsred posamnih občin in v kateri sedijo možje, ktere so občine same za svoje županijske odbornike izvolile.

Dalje bi mogle te županije skorej prevzeti vsa opravila, ki so jih do zdaj c. k. okrajni uradi opravljali, blizo tako, kakor je zdaj v večih mestih. Župan ima nekaj izučениh uradnikov, pisarjev in hlapcev in dela vse, kar delajo okrajni predstojniki na kmetih. Koliko bi se prihranilo denarja; koliko sitnost menj bi imele občine, kterim so izročena ravno najpustejša in najsitnejša opravila; in birokraciji bi bila glava odsekana. Slednjič bi bile županije prava šola za politične zadeve. Vsaka dolina in okrajna šteje gotovo nekaj mož, ki imajo lepa in velika posestva, ki so v šolo hodili in so pripravljeni govoriti in delati za srečo in blagor cele okolice in dežele. Kar hoče pa človek znati, tega se mora učiti in vaditi; in ravno to bi se najložej godilo v županijskih zborih in zraven bi pa še ljudje svoje močé bolj poznali in vedeli, koga imajo za poslanca izvoliti in poslati v deželni ali državni zbor.

3. Kako pa to, da se županije pri nas napravile niso?

To se prav lahko razjasni. V državnem zboru in po deželnih zborih so sedeli večidel uradniki, med kterimi je največ birokratov. Ako se napravijo županije, potem klenka birokraciji, bliščoba in slava uradnikov je pri kraju. Zatorej imajo na Ogerskem in Hervaškem, kjer ne poznajo nobene birokracije, že sto in sto let županije in občine (komitate in

srenje); — zatorej bojo jih Čehi, naši slovanski in najbolj prebrisani bratje, v svojej deželi že vpeljali; — zatorej se je že več deželnih odborov za nje oglasilo. Slovenci, storite povsod tudi vi tako, ne dajte se motiti nikomur!

4. *Kako se pa županija napravi?*

Tako le: Vse občine, ki spadajo zdaj pod eno c. kr. okrajno uradnijo, združijo se v eno celoto in izvolijo si po posebnej postavi svoje županijske odbornike, — ti odborniki pa si izberó izmed sebe „nadžupana“ (na Ogerskem „Obergespan“), kterega cesar poveri. Na Kranjskem in gornjem Koroškem so tista leta, ki so te dežele stale pod francosko vladó, tudi imeli take nadžupane in jih klicali „Oberriechter.“ Slovenci bomo pa predstojnikom občine ali srenje rekali „župani,“ predstojnikom županije ali velike občine pa „nadžupani.“

5. *Kaj bode županija imela opraviti?*

Pred vsem bode županija oskerbljevala vse tiste reči, ktere vse ali vsaj nektore občine celega okraja zadevajo. — Gledala bode, da posamne občine modro gospodarijo s svojim premoženjem in delajo po danih postavah; reševala bode pravde in pritožbe med občinami; varovala njih avtonomijo in samostojnost proti vsem napadom, in slednjič opravljala vsa opravila, ki jih zdaj oskerbljuje c. k. okrajni urad.

6. *V katerem jeziku obravnuje županija?*

V nemških županijah posluje županija po nemški, v slovenskih po slovenski, v italijanskih po italijanski in po mešanih v vseh navadnih jezikih, kakor stranke tirjajo ali kakor se odbornikom v sejah govoriti spoljubi.

7. *Ktere reči naj si občine in županije posebno k sercu in v skerb jemljejo?*

Med te reči spadajo:

a) Cerkev: to je hiša božja, kjer biva On, na kterega blagoslovu je vse ležeče. Ubrano zvonjenje, čedno popravljena cerkev, primerne orgle in lepe cerkvene obleke in posode so za celo občino na daleko in široko velika čast in slava.

b) Šola. Po deželah, kjer je ljudem kaj mar za uk, omiko in napredovanje, tam stoji šolska hiša na najlepšem kraju, je prostorna, svitla in čedna pa tudi polna pridnih in marljivih šolarjev in šolarc. Ne glejte na denar, ki ga daste za šolo in šolske potrebe! Vaših vnukov vnuki bojo še vživali bogate obresti in velike dobičke. Da bi šole le bile katoliške!

c) Učitelj. Ta mož, ki vam izreja, otesuje in požlahtnuje vaše najdražše in najljubše blago — nedolžne otročiče

vaše. In stan tega vašega učenika je večidel bil hud in žalosten stan, po marsikterih krajih je bil učitelj največi revež v celi občini. Dajajte mu radi in zvesto, kar mu gre po postavi, — pošiljajte mu pridno vaše otroke v šolo in podpirajte doma njegov šolski uk! Da bi le tudi učeniški bili verni in pridni!

d) Kerčme ali oštarije. Te hiše so marsikomu v pohujšanje in nesrečo. Marsikdo je po kerčmi prišel ob vse svoje in občini na žlico. Zatorej pazite, da se te hiše zapirajo ob postavnej uri, da se ondi igralcem, plesalcem in potepuhom ne daje potuhe in zavetja. Glejte zlasti na tiste volče jame, kjer se žganje skrivši toči in mladi svet kazi!

e) Naprave za uboge, bolnike in sirote. Tu in tam imajo bogoljubne naprave za uboge, bolnike in sirote, so ustanove ali štiftinge, so tudi hiše. Glejte, da se s temi napravami pametno in modro gospodari, in da se dobrote delijo le vrednim in potrebnim!

f) Ptujci in ptujke. Posebno naše dni se klatijo po deželi čudni ljudje moškega in ženskega spola, katerih noben ne pozna in tudi nikoli delati ne vidi. Na te imejte bistre oči, to so prava toča za vaša polja in ogenj za vaše hiše. Ne pozabite, da taki ljudje, ako jih o pravem času iz občine ne spravite, postanejo domačini, in na stare dni jih morate vi živiti. Brez postavne domovnice ne terpite nikogar v občini!

g) Ponočnjaki in vlačuge. Priden, delaven človek gre zvečer k pokoju, da se spočije od dnevnega truda in se krepča za prihodnje delo. Zato je po vaséh, kjer pridni, delalni in pobožni ljudje bivajo, po noči tih in svet pokoj in mir. Ne terpite, da bi vaši sinovi in hlapci po vaséh vpili in rjuli, mirnim ljudem potrebni počitek kratili in vam vaše hčere in dekle kazili. Posebno pa glejte na ženske, ki se rade po bajtah in kočicah potikajo, mladi svet k sebi vabijo, slednjič pa cele kope nezakonskih otrok ubogi občini na vrat obesijo. To je živa kuga za celo okolico, — varujte se je!

h) Pota, mostovi in ceste. To je stara razvada naših kmetov, da za pota, mostove, bervi in ceste malo ali ničesar ne marajo. Rajši pobijajo sebe, živino in orodje, kakor da bi tu kako malenkost poravnali. Pota, mostove in ceste vidi vsak, kdor se v kako vas pripelje ali pride; po potih in cestah pa tudi občina dobro ali slabo sluje dalječ dalječ okoli.

i) Javni prostori. Serce človeku v persih igra, ko vidi, da je po vasi, pred hišami, na semnišču, na tratah, pred cerkvijo, pred šolo vse čisto in čedno. Človeku se pa tudi milo stori pri sercu, ako vidi, da je povsod vse le smetje, luža in blato. To ni le sramota, to je tudi velika nesreča za

občino, kajti marsiktera huda bolezen v tako vas pot najde in strašno mori.

k) Nove stavbe. Res hvale vredno je, da so jeli tudi kmetje svoje hiše bolj pametno staviti. Vidimo že večja okna, više hiše, ne vse v tesnoti in na kupu, gnojnice ne več pred durmi. Na take reči naj občinski predstojniki tudi gledajo, tako bojo vasi bolj ukusne in prijazne, bolj zračne in čedne, pa tudi bolj zdrave in vesele.

l) Občinski pašniki. Skušnja uči, da občinski pašniki malo prida in koristi donašajo. Kdor le more, izsesa jih, posebno pa tisti gostači, ki svoje zemlje nimajo. Ako hoče občina od teh pašnikov kaj prida imeti, naj jih razdeli, in navstali bojo skorej najlepši travniki in rodovitne njive.

m) Lepo složena ali arondirana posestva. Arondirano posestvo je velik dobiček: gospodar, ki ima svoje posestvo lepo skupaj, je še le popolnoma gospodar svojega posestva; ložej ga rabi, ložej ga zboljšuje; vsa dela si polajša in okrajša; dohodke si zboljša, zlasti živinorejo si povzdigne in veliko jeze in preprirov odpravi itd. Pametni občinski predstojniki bi pri tej imetnej pa večkrat sitnej in težavnej reči veliko pripomogli!

Župani in nadžupani, občinski in županijski odborniki, vsi gospodje vi, le-te imenovane reči vam posebno na serce pokladamo; skerbite pridno in zvesto za nje. Sperva bojo ljudje morebiti godernjali, slednjič pa bojo vam hvalo peli in vaša vest vam bode spričevala, da ste spolnovati dolžnost svojo in da imate plačilo shranjeno pri Bogu!

IV. Razdelek.

Dežela.

1. Kaj je dežela?

Dežela je precej imeniten del ali kos kake države.

2. Koliko dežel šteje naša država?

Šteje jih 18 in so te le:

1. Nadvojvodstvo Avstrijsko pod Anižo (Dolenja Avstrija).
2. Nadvojvodstvo avstrijsko nad Anižo (Gorenja Avstrija).
3. Vojvodstvo saleburško.
4. Vojvodstvo štajersko.
5. Vojvodstvo koroško.

6. Vojvodstvo kranjsko.

7. Primorje (poknežena grofija goriška in gradiška in mejna grofija isterska s Terstom in nja obmestjem.)

8. Poknežena grofija tirolska in predarelska.

9. Kraljestvo česko.

10. Mejna grofija moravska.

11. Vojvodstvo slezijsko.

12. Kraljestvo Galicija, Vladomerija in Krakov.

13. Vojvodstvo bukovinsko.

14. Kralj. ogersko s serbsko vojvod. in tamiškim Banatom.

15. Velika knežija erdeljska.

16. Kraljestvo hervatsko in slavonsko.

17. Kraljestvo dalmatinsko.

18. Vojaška krajina.

3. *V katerih deželah prebivajo Slovenci?*

Prebivajo na Koroškem in jih je 120.000 duš; — na Kranjskem in jih je 482.000 duš; — na Primorskem in jih je 350.000 duš; na Štajerskem in jih je 421.000 duš; tudi na Beneškem jih je 25.000 in na Ogorskem jih je okoli 50.000 duš. Vseh vkup je torej Slovencev $1\frac{1}{2}$ milijon.

4. *Ali v teh deželah prebivajo sami Slovenci?*

Naka; po teh deželah prebivajo tudi Nemci, Italijani in Ogri pa tako, da se svet, po katerem Slovenci stanujejo, ne pretergano vkup derži, le Kočevje na Kranjskem, — Naborjet, Terbiž, Celovec in Velikovec na Koroškem, — Maribor in Ptuj na Štajerskem, so nemški ali ponemčeni, nektera mesta na Primorskem so pa talijanski ali potalijančeni otoki.

5. *Ali imajo vse te dežele en in tisti deželni zbor?*

Ne, timveč vsaka dežela ima svoj poseben zbor in poslanci slovenskega naroda sedijo v šestih različnih deželnih zbora: v Celovcu, Gradcu, Ljubljani, Gorici, Trstu in Poreču, — Slovencev na Beneškem in Ogorskem še v misel ne jemljemo. To je za Slovence velika škoda; naj se Slovenci poganjajo za to, da pridejo vsi v en in tisti zbor.

6. *Kdo pa deželam postave nareja?*

Kakor oktoberska diploma v odstavku III. pravi, narejajo posameznim deželam postave cesar in deželni zbori. Kar deželni zbor sklene in svitli cesar poverdi, to je za deželo postava, — je deželna postava.

7. *Kaj pa je deželni zbor?*

Deželni zbor je zbor, v katerem so zbrani vsi poslanci kake dežele.

8. *Kaj pa je poslanec?*

Poslanec je mož, ki ga ljudstvo izvoli, naj ga v dežel-nem zboru zastopa, to je za njegovo srečo in pravico se po-teguje.

9. *Koliko poslancev se pa voli za deželni zbor?*

Kakor je dežela večja ali manjša, voli po svojej velikosti tudi več ali menj poslancev. Po sedaj veljalnej postavi je po slovenskih deželah tako le:

Štajerski deželni zbor ima 63, — kranjski 37, — ko-roški 37, — goriški 22, — isterski 30 poslancev, — za Terst in njegovo okolico je mestni odbor deželni zbor.

10. *Kako pa je to število poslancev sestavljeno in uravnano?*

Tako, da ima deželni zbor štiri verste poslancev. Perva versta je tistih poslancev, ki jih volijo veliki posestniki; druga tistih, ki jih volijo mesta in tergi; tretja tistih, ki jih volijo kupčijske zbornice in sterta tistih, ki jih volijo kmečke občine.

11. *Kdo pa ima pravico voliti deželne poslance?*

To pravico imajo:

a) veliki posestniki in sicer vsi, ki v to versto spadajo.

b) Mesta in tergi in sicer v občinah s tremi volil-nimi oddelki vsi volilci I. in II. oddelka, iz III. pa le tisti, ki plačujeje najmanj 10 gold. davka; v občinah z manj kot tremi volilnimi oddelki pa le perve dve tretjini občanov, ki največ davkov plačujejo. Tim se še pridenejo tiste osebe ali peršone, ktere imajo po svojej osebnej lastnosti pravico, občin-ske odbornike voliti.

c) Kupčijske in obertnijske zbornice; te volijo po svojih odbornikih in njih namestnikih.

Te tri verste volijo direktno ali neposrednje to je: vsak volilec imenuje naravnost deželnega poslanca.

d) Kmečke občine. Te občine pa volijo indirektno ali posrednje to je: vsak volilec voli le volilne može in ti može še le potem volijo deželnega poslanca.

12. *Kdo pa ima pravico, volilne može voliti?*

Vsak, kdor ima pravico, občinske odbornike voliti, le ta-le razložek je: da v občinah s tremi volilnimi oddelki vsi volilci I. in II. oddelka volijo, — v občinah z manj kot tremi oddelki pa le perve dve tretjini. Tim se še pridenejo tiste

osebe, katerim pripada po njih osebnej lastnosti pravica, občinske odbornike voliti.

Na vsak 500 prebivalcev se voli en volilen mož.

13. Kdo se pa sme voliti za volilnega moža?

Vsakdo tudi mož iz druge občine in daljnih krajev.

14. Kdo pa se sme voliti za deželnega poslanca?

Vsakdo se more voliti, ki je domač v našem cesarstvu (naj je kdor koli, naj stanuje kjer koli) le da ima pravico, v tistej deželi sam za občino voliti in pa izvoljen biti, — da je vsaj 30 let star in da vživa čisto vse državljske pravice.

15. Ktera opravila pa ima deželni zbor?

Po oktoberskeji diplomii obravnuje deželni zbor vse deželne zadeve, to je vse reči, ki se ne dotikajo cesarske rodbine, zunanjih zadev, vojništva, državnih financ in vesoljnih kupčijskih zadev.

16. Kdo pa izpeljuje deželne postave?

Kar je deželni zbor sklenil in cesar poterdil, to je deželna postava in to izpeljuje deželni odbor, to je, nekteri možjé, ki jih deželni zbor izmed sebe za deželne odbornike izvoli.

17. Ali je deželni odbor hvalevredna naprava?

Deželni odbor je čudna in nekako narobe naprava. Vsako postavo, ktera se naredi s pomočjo visoke vlade, izpeljuje povsod in vselej vlada sama. Zakaj bi to ne veljalo tudi pri deželnih postavah; naj jih torej izpeljuje vlada, ne pa poslanci.

Dalje je deželni odbor tudi nepotrebna naprava. Opravila nektera naj opravlja deželni namestnik (Landesschef), — nektera za-nje posebno izvoljeni odseki, ki se po potrebi zbirajo in seje imajo, — predloge za prihodnji deželni zbor naj pripravljajo ali posamezni poslanci ali pa izvoljeni odseki, katerim mora pa tudi vlada po potrebi pod rame segati.

Deželni odbor je dalje draga naprava, ki stoji deželo več tisoč goldinarjev, ki bi se mogli na druge potrebne reči obračati.

Deželni odbor je slednjič nevarna naprava. Skušnja priča, da so deželni odbori naše dni prava gnjezda tiste škodljive birokracije, ki jo je obsodil že vesoljni svet; in deželni odbori še celo motijo in ovirajo svobodno posvetovanje in sklepanje. Kaj hoče namreč deželni zbor početi, ako so deželni odborniki na svojo pest že popred kaj dovolili, kaj izpeljali, denarjev potrosili, itd.? Deželni odborniki imajo v deželnem zboru svojo stranko in drugim poslancem ne ostaja nič drugega, kakor z glavo kimati.

18. *Kako bi se pa dale deželne postave drugači izpeljevati?*

Deržavne postave izpeljuje c. k. ministerstvo, ki je deržavnemu zboru odgovorno. Deželne postave naj pa izpeljuje c. k. deželna vlada, ki naj je pa tudi deželnemu zboru odgovorna.

19. *Kteri jezik naj velja v deželnih zadevah?*

Na deželnem zboru in pri vseh deželnih uradnih, ki so postavljene za celo deželo, naj veljajo skoz in skoz vsi jeziki, ki so po deželi v navadi in so deželni jeziki.

20. *Kdo nam pove, ktere pravice in svobode da ima vsaka posamna dežela?*

To nam pove ustava ali konstitucija vsake dežele.

V. Razdelek.

Avstrijska deržava posebej.

1. *Kaj je avstrijska deržava?*

Avstrijska deržava je zapopadek vseh tistih dežel, ki imajo presvitlega cesarja Franca Jožefa I. za svojega najvišega posvetnega poglavarja; pa vendar se ta deržava ne imenuje več avstrijska, temuč avstrijsko-ogerska deržava.

2. *Kako pa to?*

To je storil minister Beust; ta je leta 1867 Madjarom vse dovolil in poterdil, karkoli so l. 1848 tirjali, in je tako enotno in po pragmatični sankciji in oktoberski diplomi nerazdelilno zvezano deržavo precepil na dva kampa, to je: vpeljal je nesrečni dualizem.

3. *Kako je pa avstrijsko-ogerska deržava po dualističnem kopitu uravnana?*

Oba kampa — Predlitavija in Zalitavija — imata cesarja Franca Jožefa skupej za svojega vladarja in tri ministre, ki obravnujejo tako imenovane vzajemne zadeve, to je ministra za zunajne, ministra za vojskine, ministra za finančne zadeve.

4. *Kako se pa narejajo postave za te vzajemne zadeve?*

Te postave narejajo tako imenovane delegacije, to je poslanci, ki jih volita predlitavski državni zbor (zbor naših nemško-slovanskih dežel) in zalitavski državni (ogerski) zbor.

Vsak zbor voli po 60 poslancev, in naš državni zbor voli 20 poslancev iz zgornje in 40 poslancev iz spodnje zbornice.

Kar obe delegacije sklenete in cesar poterdi, to je postava za vzajemne zadeve.

5. *Kako se pa obravnujejo zadeve, ki se tičejo samo Predlitavije posebej?*

Te zadeve obravnjuje predlitavski državni zbor s presvitlim cesarjem; kar zbor sklene in cesar poterdi, to je postava za vse naše dežele takraj Litave ali pred Litavo.

6. *Kaj pa je to: državni zbor?*

Državni zbor je zbor, v katerem so zbrani poslanci vseh predlitavskih dežel.

7. *Kako pa je ta državni zbor sestavljen?*

Ta državni zbor je sestavljen iz dveh zbornic ali hiš, to je iz zbornic gospôde ali gosposke zbornice in iz zbornice poslancev ali poslanske zbornice.

8. *Kaj pa je to: gosposka ali zgornja zbornica?*

To je tisti del državnega zbora, v katerem sedijo ti-le gospodje: Polnoletni cesareviči (princi), polnoletni glavarji tistih avstrijskih žlahtnikov, ki imajo velike grajščine in katerim cesar dedino čast državnega zbornika podeli; — veliki škofje in knezo-škofje. Še nekterim posebno slovečim, za državo ali cerkev, za vednost ali umetnije zasluženim možem si pa cesar prideržuje pravico, čast državnega zbornika podeliti.

9. *Kaj pa je poslanska ali spodnja zbornica?*

To je tisti del državnega zbora, v katerem sedijo od ljudstva izvoljeni poslanci.

10. *Koliko poslancev in kako jih pa voli ljudstvo?*

Ljudstvo voli 353 poslancev in sicer tako-le:

Česka jih voli 92, Galicija 63, Avstrija doljna 37, Moravska 36, Štajarska 23, Tirolska 18, Avstrija zgornja 17, Kranjska 10, Šlezka 10, Koroška 9, Dalmacija 9, Bukovina 9, Salcburška 5, Istrija 4, Goriška 4, Terst z okolico 4, Vorarlberška 3.

Volitev teh poslancev je povsod razdeljena v 4 verste: v prvi versti volijo véliki posestniki (grajščaki), — v drugi

versti volijo mesta, tergi in obertnijska sela, — v tretji versti volijo kupčijske in obertnijske zbornice, — in v četrti versti kmetiške občine (soseske) in sicer tako-le:

Na Š t a j a r s k e m volijo:

vélíki posestniki 4 poslance,
mesta in tergi 8 poslancev,
kupčijske in obertnijske zbornice 2 poslanca,
kmetiške občine 9 poslancev;

na K r a n j s k e m volijo:

vélíki posestniki 2 poslanca,
mesta, tergi in kupčijska zbornica 3 poslance,
kmetiške občine 5 poslancev;

na K o r o š k e m volijo:

vélíki posestniki 1 poslanca,
mesta in tergi 3 poslance,
kupčijska zbornica 1 poslanca,
kmetiške občine 4 poslance;

v I s t r i j i volijo:

vélíki posestniki 1 poslanca,
mesta, tergi in kupčijska zbornica 1 poslanca,
kmetiške občine 2 poslanca;

na G o r i š k e m volijo:

vélíki posestniki 1 poslanca,
mesta, tergi in kupčijska zbornica 2 poslanca,
kmetiške občine 2 poslanca;

v T e r s t u i n o k o l i c i volijo:

mesto in kupčijska zbornica 3 poslance,
kmetiške občine 1 poslanca.

Poslance kmetiških občin volijo od volilcev izvoljeni volilni možje (na 500 prebivalcev pride 1 volilen mož), poslance mest, trgov in velikih posestnikov pa volijo kar volilci sami.

Pri volitvi volilnih mož za kmetiške občine in pri volitvi poslancev vsake verste je tisti izvoljen, kateri ima čezpolovično število (večino) glasov. Ako nikdo ne dobí te večine glasov, odloči končno srečkanje.

Volilno pravico ima vsak avstrijski državlján, kateri je 24 let star, samolasten, in ima tudi vse druge lastnosti v volilnem redu za državni zbor zaznamovane.

Za poslanca izvoljen biti more vsak, ki je 30 let star, je vsaj 3 leta avstrijski državlján, ter ima pravico voliti ali v deželni zbor voljen biti.

Volijo se državni poslanci na šest let.

11. Česa pa je treba, da kaj za postavo obvelja?

K temu je treba, da obe zbornici eno in tisto reč sklenete in cesar jo potrdi.

12. Kdo pa gleda in skerbi, da se tako narejene postavice izpeljujejo?

Zato skerbijo ministri in so za to državnemu zboru odgovorni.

13. Kteri jezik pa je v državnem zboru parlamentarni jezik?

Praviloma ali v principu imajo vsi deželni jeziki enako pravico in veljavo; vsak poslanec more toraj govoriti v katerem koli deželnem jeziku, — vendar pa mislimo, da se bode v državnem zboru kakor dozdaj večidel govorilo po nemški, kar pa menda narodni enakopravnosti nobene škode ne dela.

II. Poglavje.

Kaj mora vsak pošten domorodec storiti?

I. Razdelek.

Politične stranke.

1. Kaj je politična stranka?

Pred letom 1848 so vso oblast samo gosposke imele v rokah. Ljudje so davke plačevali, svoje sinove v vojsko dajali in se obnašali, kakor so jim gosposke zaukazovale. Po kancelijah so gospodje tudi po Slovenskem vse po nemško delali, mislé, da ljudstvo je zavoljo gosposke na svetu, ne pa gosposka zavoljo ljudstva. V šolah je gospoda tudi vse le po svoji volji zaukazovala.

Pa zdaj vsa druga poje: Avstrija je postala ustavna država. Zdaj ima tudi ljudstvo kaj govoriti; priča nam je to, da imamo srenjske ali občinske odbore, deželne zbore, državni zbor in delegacije.

Od ljudstva zvoljeni ljudje toraj s cesarjem narejajo postave za občine, za deželo in državo.

Mi pa pravimo: „Kolikor glav — toliko misel;“ po tem takem nekteri terdijo to, drugi spet drugo in tako se ločijo ljudje v stranke, od katerih je vsaka drugih misel zastran tega, kako naj bi se Avstrija vladala in ktere postave naj bi se narejale.

Vsi ljudje, ki so zastran tega ene in tiste misli, vsi ti ljudje vkup delajo eno politično stranko.

2. Koliko pa je političnih strank v Avstriji?

Najimenitnejše so te-le tri: nemško-liberalna, madjarska in avstrijska pravna stranka.

Perva hoče vse ponemčiti, druga vse pomadjariti, tretja hoče pa pustiti in dati vsakemu svoje, hoče, naj ima svoje pravice katoliška cerkev, avstrijska država, vsaka dežela in vsak narod, kakor je to vse označila v svojem programu 8. in 9. oktobra 1872.

3. Kaj toraj avstrijska pravna stranka misli o katoliški cerkvi?

Ona pravi, naj ima katoliška cerkev svoje starodavne pravice in svobode v cerkvenih zadevah in rečeh, naj jej ostane cerkveno premoženje in vsa njena naprava.

Alite, Slovenci mili! da tako tudi vi mislite? Mi Slovenci slovimo — in to je naša največa čast in sreča — že od nekedaj za dobre zveste katoličane. Ko katoličani smo rojeni in kerščeni, ko katoličani smo izrejeni in živimo, ko katoličani bomo — ako nam Bog to srečo da! — mirno umerli in zaspali. Zatorej nas v serce peče in boli, da se naša sveta vera in cerkev po svetu tako sramoti in podira. Sv. Oče v Rimu, naši škofi, naši duhovniki, naša sv. maša, naši ssv. zakramenti in nauki, vse naše svetinje se gerdo zmirjajo, v blato mečljejo in spodkopavajo. In vendar je le sv. vera tisti steber, ki vse nosi in derži, na veri počiva ves mir in pokoj, vse upanje in ljubezen, naše premoženje in življenje. Gorje vesoljnemu svetu, ako se spolnijo želje tistih ljudi, ki hočejo zatreti in pokončati našo sv. vero in cerkev: Vse pojde po koncu in vse pojde v konec in v nič. Kaj sta hlapec in dekla, kaj sta sin in hči, kaj sta delavec in kupčevalec, kaj sta sodnik in notar, kaj sta general in cesar brez vere in Boga?! Vladarji in ministri, generali in poslanci, bogatini in modrijani, starši in predpostavljeni se puntajo zoper Boga, — pa kaj se godi po svetu, kako se vrača? Ljudstva se puntajo zoper vladarje

in ministre, vojšaki zoper generale, šolarji zoper učenike, delalci zoper bogatine, otroci zoper starše, posli zoper gospodarje. In sam večni Bog vé, kaj še doživimo! Vse to odtod, ker vera umira in se zatira! Le vera, in najpred katoliška vera nareja srečne države in dežele, ljudstva in posamezne stanove. Mi Slovenci ne zasmehujemo, ne sovražimo in ne preganjamo nobenega človeka, bodi si vere ktere koli, pa spoštujemo, ljubimo in branimo našo sv. katoliško vero in cerkev, in nikoli ne terpimo, da se ona sramoti in spodkopuje. To mora tudi biti drugače; in zatoraj se nam serčno dopada, da se avstrijska pravna stranska resno in krepko poteguje za sv. katoliško cerkev.

4. Kaj avstrijska pravna stranka misli o avstrijski državi?

To-le: Avstrijska monarhija ali država se ne sme nikakor ne raztergati in deliti, ampak naj ostane cela pod presvitlo najvišjo cesarsko rodovino, kakor je to sklenjeno v pragmatični sankciji leta 1713.

Zatoraj ta stranka serčno obžaluje, da se je napravil dualizem in se Avstrija razcepila na dva kosa: Predlitavijo in Zalitavijo. Prizadevala se toraj bode, da Madjare nakloni na to, naj bi se sami od sebe, prostovoljno spet zedinili z Avstrijo in naj bi cela Avstrija dobila eno in edino delegacijo, ktera bi obravnovala vzajemne ali skupne zadeve in eno ministerstvo za te zadeve, ktero bi bilo tej delegaciji odgovorno.

Še manj pa hoče ta stranka kaj slišati o tem, naj se napravi „personalna unija“, „naj se Avstrija nasloni na Nemčijo in se ž njo prav terdno in tesno zveže“, „naj se naš cesarski prestol preseli bolj doli proti jutru“, — nič noče slišati o „tistih svinčenih podplatih“, o „magnetični gori“, o „maternej deželi“, kakor nekteri naših Nemcev imenujejo nemško državo in po njej zdihujejo, kakor so nekdej Judje v babilonskeji sužnosti zdihovali po domačiji.

Gotovo ste tudi Slovenci vsi ravno teh misli in hočete imeti eno edino in mogočno Avstrijo; zatorej stopite k tej stranki!

5. Kaj ta stranka misli o kraljestvih in deželah našega cesarstva?

O tem govori njen program tako-le: „Posamezne dežele in kronovine avstrijske države naj ostanejo samostalne in naj se jim pustijo njih zgodovinske pravice; — v tem dvojnem obziru pa morejo se deželne ustave dalje razvijati in napredovati; — deželne pravice se ne smejo drugače prenařajati,

kakor po deželnih zborih s poterjenjem presvitlega cesarja; — v vseh zadevah, ki niso skupne, delajo postave le deželni zbori; deželne zadeve naj oskerbuje deželna vlada, ki je odgovorna deželnemu zboru.“

Nasprotna stranka pa je ravnokar vzela deželnim zborom prvo in najimenitnejšo pravico, namreč: pravico poslance voliti za državni zbor. Poslancev bode v državnem zboru sedelo 353, naši deveteri se bojo pozgubili v tem velikem številu, in tujci iz daljnih krajev, ki naše dežele, naših potreb in želj malo ali celo nič ne poznajo, bojo o nas lepo govorili, sklepali in postave narejali: Vsak pa najbolj sam ve in pozna, kje ga črevelj tišči. Po pravici se je pa še bati, da zgubijo naše dežele pravico za pravico, in poslednjič še ime, kakor se je godilo to na Francoskem in Španskem — pa ne k sreči teh dveh dežel. Bojimo se, da ta sprememba, ta centralizacija, to namreč, da se vsa oblast in moč iz posameznih dežel v središče, na Dunaj, prenaša, bode Avstriji le na škodo in nesrečo. Nekdaj so bile dežele bolj samostojne in kako močna in slavna je bila naša Avstrija! Kolikokrat je slavno premagala grozovitne Turke in jih podila iz naših dežel? Napoleon I. je velikrat premagal našo armado, veliko našil dežel si je prigrabil in celo v cesarskem gradu Schönbrunn je stanoval in zapovedoval, — pa naša armada se je hitro spet postavila na noge, Francoze premagala in cesarstvo rešila. Minister Bach in Schmerling sta pa posameznim deželam stare pravice in oblasti vzela, vso moč v središče na Dunaj zavlekla in kaj smo doživeli leta 1859 in 1866? Pozgubilo se je narodno posojilo več kot 600 milijonov gold., državni dolg je narastel na 3000 milijonov gold., davki so hudo poskočili, armada je bila nesrečna in dve deželi smo zavojskovali. Pregovor pravi: Kolo se včasih v vodi, serce pa v maščobi utopi; toraj ne vsega na Dunaj!

Mi Slovenci pa hočemo Avstrijo mogočno, srečno in slavno; — naj se toraj tako uravna, kakor je bila nekadaj v svojej moči, sreči in slavi. Tudi mi Slovenci smo za to, da ostanejo dežele samostojne in da imajo deželni zbori toliko pravice, kolikor jih je največ mogoče, pa tako da Avstrija ostane edina, nerazdeljena in močna na podlagi pragmatične sankcije in oktoberske diplome.

6. *Kaj misli ta stranka o ljudstvih ali narodih, ki v Avstriji prebivajo?*

Misli jim vsem dati narodno ravnopravnost; kakor nosijo vsi enake butare, naj uživajo vsi tudi enake pravice.

Program njen pravi:

„Povdarja in misli delati ta stranka za to, naj bojo vsi narodi popolnoma ravnopravni, posebno v šoli in v kanceliji; — naj se narodne manjšine varujejo po posebni postavi, ki se med tem napravi, ko se narodna sprava obravnjuje, in naj se ta postava pridene med poglavitne deželne postavne.“

Gotovo mi Slovenci vsi, ki nosimo težki jarem tujega jezika že leta in leta po šolah in kancelijah, to dokaj radi in veseli slišimo, in serčno želimo, da bi vse to skorej resnica postalo. Pa kaj po vradnijah in kancelijah se še vse po nemško dela! V kancelijah gre za naše premoženje in blago, za našo čast in prostost, za našo kri in življenje. Mi Slovenci nosimo vsi ravno tiste butare, ki jih nosijo druga ljudstva; zakaj da bi tudi ne imeli ravno tistih pravic, ki jih uni imajo? Imeli jih pa bomo, ako zmaga avstrijska pravna stranka.

7. *Kaj pa ta stranka misli o šolah?*

V programu se bere o šolah to-le:

a) „Šolske postavne narejajo, kar zadevajo politično stran, deželni zbori.

b) Ljudske šole naj spet bodo ali ostanejo verske; le tako bodo zadostile družini, cerkvi in državi.

c) Cerkev (oziroma posameznim verskim društvom) se pusti pravica, nadzorovati in voditi šole.

d) Pri poduku in reji otrok ima tudi družina svoje pravice, v katere se toraj državna šolska postavodaja ne sme vtikati. Otroke prisilovati v šolo, plačevati šolnino (šolsko večjo, davek) v smislu, kakor želijo naši nasprotniki, nikakor ne gré.

e) Sedajna šolska postava se žalibog mnogo pregrešuje zoper vsa ta zdrava načela; treba je toraj delati na vsaki postavnem način, da se sedajna šolska postava prekliče, ter nova napravi po zgor omenjenih načelih. Na to delati, da se to doseže, spozna naša stranka kot živo potrebo in toraj kot svojo sveto dolžnost.“

S tim bojo vsi Slovenci gotovo ene misli, saj se sliši, kako ljudje tožijo: Zdaj je šola veliko dražša; otrok mora 8 let do 14. leta v šolo hoditi in se večidel v tujem nemškem jeziku veliko praznih reči učiti; — gospodov, ki hočejo v šoli zaukazovati, je zdaj na cente; — slovenščina in sv. vera se po naših šolah le večkrat posaja za duri, — šolske hiše se stavijo prevelike in predrage; — za molitev, za sv. mašo, za ssv. zakramente le malo mara nova šola, — učeniki le radi podirajo, kar kateheti stavijo; — občine skoraj nimajo nobene

bolj imenitne pravice pri svojih šolah, še učenika, ki jim ni po volji se ne morejo ubraniti ali znebiti.

Avstrijska pravna stranka vse te pritožbe pozna in čuti; zatoraj pravi v programu, da se bo na vso moč potegovala za to, da šole postanejo verske in sicer pri nas kerščansko-katoliške, — narodne to je pri nas slovenske pa tako, da se poznej, ko otroci že slovensko dosti znajo, tudi nemški uči, — da bojo šole kolikor mogoče dober kup pa tako, da se učenikom plača ne zniža, temuč le tako da bojo ljudje davek za šolo ložej plačevali; in slednjič da dobijo tudi občine pri svojih šolah več pravic, post.: da morejo nove učitelje višim oblastnijam vsaj priporočati in predlagati.

8. Kaj misli ta stranka pa še kaj družega prenarediti in za ljudstvo storiti?

Ta stranka ima še veliko drugih reči na sercu, ki si jih misli po postavnej poti prenarediti. Marsikaj se jej dozdeva narobe.

Narobe je:

a) da so se napravile take velike občine ali sosesčine.

Majhne občine obsegajo manj svetá in napravljajo manj opravil. Ako je predstojnik ali župan (Bürgermeister) le količkaj pameten, izučen in priden, stori vse občinske opravila lahko sam in ni mu treba nobega pisarja. Tako se prihrani občini veliko denarja, — in kar je skorej še več vredno — ostane župan sam gospodar in ni podložen ali hlapec prevzetnega pisarja. — Dalje ni treba ljudem daljnih potov narejati, ker jim je župan bi rekel pred durmi. — Tudi ne bode toliko prepirov, jeze in pravn, če ne bode takih vasi in far v eno občino združenih, ki imajo razne interese, ki se morebiti pravdajo in kratko nimajo serca do eden druge. — In slednjič se po tem potu mora širiti politična omika. Če se napravi več občin, navstane tudi več občinskih županov in svetovalcev, kateri so prisiljeni brati in učiti se, da ne bojo pri očitnih sejah zijala prodajali.

Zatoraj manjše občine in sosesčine, najboljše po farah, ali pa — če se tako bolje kaže — po zvonu: Kar pod en zvon spada, to naj tudi bo ena občina! Pa bodi Bogu potoženo, da se prošnje, da bi se smele občine spet ločiti, ljudem spodbijajo! To je že zgorej rečeno, — pa vse spet ponovimo, ker je sila imenitno!

Narobe je:

b) da se je županom natvezlo preveč opravil.

Župani ali občinski predstojniki imajo toliko opraviti, da bi jim skoraj treba bilo devete šole, treba jim je zdaj, da bi bili visoko študirani. Kmet pa ima drugih domačih opravil in skerbi črez glavo. Župani naj oskerbujejo samo srenjska opravila, postavim: naj gledajo na srenjsko premoženje (gore, pašnike, njive), šolske naprave, naprave za siromake, posojilnice itd. Una opravila naj se izročijo gospodom, ki so na to učeni.

Narobe je:

c) da so se osnovale okrajne glavarije (Bezirkshauptmannschaften). Te so tako obširne in razdjane, da ima ubogi, vpehani kmet po 10—12 ur hodá do svoje gosposke! Ali bi ne bilo, postavim, veliko boljše, da se tisti gospodje, ki zdaj v Velikovcu sedijo na enem kupu, razstavijo tako, da eden stanuje in uraduje v Železni Kapli, drugi v Doberli vasi, tretji v Plibercu, šterti v Velikovcu, in tako dalej, kakor je bilo prav pametno, in ročno nekadaj. Tako bode gosposka blizo in vsred ljudstva, tudi bode bolj varno, ker bojo tudi beriči in žandarji bolj blizo, in denar se bo razdelil bolj pravično med celo okolico, ker ne bo se ves stakal le v eno mesto.

Narobe je:

d) da niso vse uradnije ali kancelije, s kterimi ima prosti kmet največ opraviti, na enem in tistem kraju. Tako mora večkrat zdelani kmet terkati veliko ur od Poncija do Pilata. Lehko se zgodi, da jo kmetič iz Kotelj priterka v Velikovec, tam pa ves prestrašen in še zasmehovan zasliši: Ta reč spada pod sodnijsko oblast v Plibercu in mora spet nazaj. — Vse druga bi pa bila, ako bi bile vse uradnije v tistem kraju, morebiti v tistej hiši; tako bi jo kmetič vsaj le za nekaj stopinj mogel zabosti.

Narobe je:

e) da varnost in red po deželi bolj in bolj zginja od dne do dne. Že kure v kocu, ja že ure v žepu niso več varne! Žandarmerija naj se toraj pomnoži in bolj primerno razstavlja, potepuhi in tatje naj se ostrejšje strahujejo. Nekdaj sta dva beriča in kordeva več opravila, kakor zdaj pol ducet žandarjev, ako ravno so ti zdaj veliko drajši.

Narobe je:

f) da se toliko štempeljnov, in skorej za vsako malo reč notarjev ali advokatov potrebuje. Prej so cesarski uradniki sami vsake sorte pisma narejali, zdaj pa ali ne smejo, ali nočejo ali časa nimajo, — za vsako stvarico mora biti notar. Reč, za ktero pravda teče,

je morebiti 70—80 krajcarjev vredna, na notarja in na štempeljne pa gre 10—15 rajniš. Za to, da dobiš kakih 2—300 fr. na posodo, moraš dajati 20—30 fr., ja! jaz sem clo slišal praviti od nekega notarja, ki je za to, da je iz hranilnice dobil 400 fr., koj precej na mestu za se obderžal 100 fr. in le 300 fr. bornemu kmetu izročil. Notarji in advokati so bili in bojo; ali drugače se mora ta reč uravnati. Kar človek sam zna in more narediti, naj tudi sam nareja. — In zdaj še tisto drago in sitno legaliziranje, da je treba vsak podpis, da velja, pri notarju poterditi!

Narobe je:

g) da se preveč postav kuje, da človek skoraj ne ve, kje mu glava stoji. Čemu je postava, da se sme ženiti, kdor le hoče; čemu postava, da sme vsak po svoji volji od svoje hiše prodajati kos za kosom, da mu slednjič nič ne ostane, kakor prazne stene in luknjasta streha; čemu postava, da sme vsak po svoji volji od posojenih denarjev jemati po 10, 20, 50 od sto; čemu postava, da po ječah ne sme več ketina rožljati in palica peti? Na te in še druge postave bi še bili lahko in radi čakali leta in leta.

Narobe je:

h) da deželni zborneskerbi, naj bi se po deželi napravile zavarovalnice in posojilnice (Assekuranzen und Vorschusskassen). Koliko denarja gre v ptuje dežele na zavarovalnice; ves ta denar bi se lahko ali clo prihranil ali pa vsaj bi v deželi med nami ostal. — Kako težko se dobi v sili in potrebi nekaj rajniš na posodo; zraven pa mrtvo leži marsikteri goldinarček v omarji, ki bi se lahko doma v posojilnico vložil na lepe obresti, zraven bi pa se s tim še sosedu pomagalo!

Narobe je:

i) da se kmečkemu stanu tudi priškerčujejo politične pravice. Le poglejmo samo na Koroško volilno postavo. Veliki posestniki, katerih je 104 in ki plačujejo 50.830 fr. davkov, imajo pravico voliti 10 poslancev v deželni zbor. — Mesta in tergi, ki štejejo 45.956 prebivalcev in plačujejo 142.594 fr. davkov, volijo 9 poslancev. — Kmetiške občine, ki štejejo 290.544 duš in plačujejo 586.226 fr. davkov, volijo 14 poslancev. Po tem toraj pride pri velikih posestnikih na 10 duš in na 5086 fr., pri mestih in tergih na 5.106 duš in na 15.844 fr., pri kmečkih občinah pa na 20.746 duš in na 41.872 fr. davkov 1 poslanec. To je čudno, mora se pre-

Narobe je:

j) da davki in plačila tako silno naraščajo. Le malo poglejmo, kako so državni stroški in ž njimi tudi davki naraščali. V nekej knjižici, ki jo je c. k. vodja Czoernig l. 1861 na svitlo dal, se bere to-le:

Leta 1781 so znašali vsi državni stroški 65 milijonov; — l. 1813 pa 111 milj.; — l. 1836 pa 156 milj. — l. 1849 že 255 milj.; — l. 1858, ko je dr. Bach s svojo centralizacijo zvonec nosil, 367 milj.; l. 1873, kakor stoji v državnem zakoniku, pa znašajo državni stroški le samo za Predlitavijo že 289,929.292 fr. Ravno po teh stopinjah in razmerah pa morajo naraščati tudi davki in plačila. Veliko jih je pa ljudi, ki mislijo, da bi se dalo marsikaj prihraniti, ako bi se vpeljala prava avtonomija in se politične pa sodnijske oblasti bolje osnovala; — ako bi se pri vojaščini posebno zastran penzioniranja in zakladovanja drugače ravnalo; — ako bi se bogatinom, ki stavijo železnice, ne garantirale obresti ali interesi (te obresti znašajo zdaj na leto še čez 15 milijonov gold.); ako bi se podvzetnikom in njih svetovalcem bolj na perste gledalo, da bi ljudje, kakor je Schmerling v gosposkeji zbornici sam rekel, čez noč ne mogli postati milijonarji. Med sedajnimi državnimi poslanci je zdaj 86 opravičnih svetovalcev (Verwaltungs Rathen), ki si svoje mošnje bulajo s kervavo zasluženim dnarjem ubogega ljudstva.

Narobe je:

k) da je nova vojaška postava posebno proti gospodom, ki se na duhovni stan učijo, tako čudno osnovana. Le tisti mladeneč, ki pred svojim dvajsetim letom stopi v semenišče, sme lepo naprej študirati in brez overe za duhovnika posvečen biti. Kdor pa že v osmej ali kakej nižji šoli pride k vojakom, tisti mora svojih 9 let pri vojaki doslužiti, preden da sme za duhovnika posvečen biti. Zavaljo tega se tudi tako malo gospodov oglašajo za duhovni stan, in duhovnikov od leta do leta več pomanjkuje.

Vse to in še marsikaj, kar je ljudstvu na škodo in obtežo, avstrijska pravna stranka obžaluje in bode, ako k oblasti pride, vse žile in moči napenjalo, da se to prenaredi in poboljša.

9. *Ali slovenski domorodec ne pristopi k tej avstrijski pravni stranki?*

Se ve da vsak Slovenec, kteremu serce bije za „vero, cesarja in domovino,“ vsak rad in hitro k njej pristopi, kajti kar ta stranka misli in hoče, ravno to misli in hoče tudi vsak

domorodec, — pa ne pristopi samo k tej stranki temuč jo tudi resnično podpira.

10. Kako pa podpira domorodec to stranko?

Podpira jo s tim :

- a) da razširja njene bukve in časnike;
- b) snuje ali snovati pomaga katoliško-politična društva;
- c) napravlja ali napravljati pomaga tabore, in
- d) da voli v duhu in po mislih te stranke.

II. Razdelek.

Bukve in časniki.

1. Zakaj je treba bukve in časnike te stranke razširjati?

Kdor le količkaj brati zna, sega rad po bukvah in časnikih, kateri mu donašajo raznih novic, ki se godijo po svetu, kateri ga podučujejo o tem in unem in mu delajo kratek čas. To je vse lepo in hvale vredno. Ni pa vse eno, ali kupuje človek te ali une bukve in časnike. Zgodi se lahko, da za svoj dnar človek kupi hudega strupa namesto zdrave, tečne jedi, — da plačuje take bukve in časnike, ki ga pohujšujejo in zapeljujejo, ki mu najdražše svetinje zasramujejo, ki mu podkopujejo časno in večno srečo in po verhu ga še prav dobro psujejo.

Bukve in časniki pa, ki služijo avstrijski pravni stranki, so vsi pošteni in hvalevredni, pri njih se ni bati nobene nevarnosti in nobenega zapeljevanja. — Dalje s tim, da si ljudje te bukve in časnike naročujejo, podpirajo te bukve in časnike, da morejo bolj krepko na noge stopati in svoj glas povzdigovati. Da nasprotniki naši svoje glave tako visoko nosijo, in po vesoljnem svetu tako rogovilijo, tako da vse pleše ali raja, kakor oni piskajo, — pride, kakor vsakdo dobro ve, od tod, da imajo po celem svetu skoraj vse večje časnike na svojej uzdi, — ti nosijo njih misli in nauke po svetu in sejejo hudobno seme, ktereга žalostno in strašno sadje vidimo rasti pred svojimi očmi.

Pa je tudi groza, koliko denarja naši nasprotniki za bukve in časnike svoje stranke vsako leto potrošijo! To gre v milijone in milijone! Liberalni časniki na Dunaju štejejo po 20—30.000 naročnikov!

Kar to stran zadeva, zamudili smo že marsikaj in dolžni smo to popraviti: Podpirajmo bukve in časnike svoje stranke!

2. *Kako pa more domorodec te bukve in časnike podpirati?*

To se godi tako-le:

a) Naj si vsak, kdor le količkaj premore, naroči sam zase vsaj en časnik naše stranke;

b) ako pa eden tega ne premore, naj se jih združi več in si naročijo en časnik;

c) naj časniki in bukve ne ležijo mrtvi v kakem kotiču, temuč naj se izposojajo in hodijo od hiše do hiše;

d) naj se pri tej ali unej priložnosti kaj novega in zanimivega bere ali pripoveduje in časnik ali knjiga imenuje in pohvali, kjer se je to bralo; ljudje postanejo radovedni in jih mika kupiti si ta časnik ali knjigo;

e) naj si premožniši domorodci več iztisov kakega časnika ali kakih bukev omislijo in jih darujejo ljudem, ki radi beró, pa si kaj kupiti ne morejo;

f) naj si domorodci poskušajo napraviti farno bukvarnico, iz ktere se morejo bukve in časniki zastonj ali za majhen denar izposojevati za nekaj časa.

III. Razdelek.

Katoliško-politična društva.

1. *Kaj pa so katoliško-politična društva?*

So društva, ki se za to poganjajo in trudijo, da se politika dela tako, kakor uči, kaže in zapoveduje sv. katoliška vera, to je: da se daje cesarju, kar je cesarjevega in Bogu, kar je božjega.

2. *Čemu pa so taka društva?*

Veliko dobička donajajo:

a) V teh društvih se ljudje zbirajo, seznavljajo, podučujejo, vnamajo in vterdujejo. Človek vidi, da je toliko ljudi tudi njegovih misli, da šteje toliko prijateljev in pomagalcev, to mu daje serca in moči, to mu vlija upanja in veselja.

b) V teh društvih dobi človek lepo priložnost, prijatelje svoje svariti pred nasprotniki, — jim kazati, kam merijo in kaj hočejo, — jim naznanjati, ktere bukve ali časnike naj si omisljujejo, katerih naj se varujejo.

c) Tudi kaka poštena veselica, kaka beseda, igra itd. se najložej v teh društvih napravi in izpeljuje.

d) Dalje imajo taka društva postavno pravico, napravljati prošnje, resolucije, upornice, adrese kamorkoli si bodi, jih podpisovati in odpošiljati na dotično mesto. Tako se je že večkrat godilo po vsem Slovenskem, in Slovenci smo po društvih cesarju in ministrom, papežu in škofom, deželnim in deržavnim zborom svoje misli in želje že večkrat na znanje dajali.

e) Taka društva se lahko kakor mreža razgernejo po celem deželi, da stranka dela v enem duhu in po enem kopitu: „Složno, složno bratje mili,“ složnost in edinost velja in zmaga. To se ve da je res, da taka društva po postavi med seboj ne smejo imeti nobene zveze, tudi ne si dopisovati in se podgovarjati; pa časniki že naznanjajo, kaj je to ali uno društvo sklenilo in storilo, in tudi drugod se to lahko sklene in stori: Eden streli popred, drugi pa za njim.

3. *Saj imamo „Čitalnice?“*

Prav po resnici je 13. febr. 1873 nek domorodec v „Slov. Gospodarju“ o „Čitalnicah“ to-le pisal:“

„Čitalnice“ so sicer v svoji prvotni dobi mnogo koristile, ali sedanjemu času več ne zadostujejo, ker se v njih politična vprašanja razpravljati ne smejo, v sedanjem času pa politika zvonec nosi, ter se narodnost le po pravi, Avstriji primerni politiki rešiti da. Sedanji čas res več zahteva, kakor narodnih „veselic,“ tudi še vse kaj drugega, kakor le samo to, da je ljudstvo v narodnem oziru vzbujeno. Slovenci smo živo preverjeni, da nam sreče ni pričakovati, ako ne zmaga v Avstriji deržavno-pravna stranka. Kaj pa ova hoče in kako da njo mi podperati zamoremo, o vsem tem in mnogih drugih vprašanjih se mora ljudstvo v političkih društvih podučevati. Za tako resno dobo kakor je današnja, posebno za nas Slovence, katerim se noge v klado devajo, ter nam kot narodu propad žuga, — v takej dobi so „čitalnice“ z „zabavami“ in „veselicami“ bolj igrače nego li središča umnega, narodnega delovanja! Da čitalnica kmetovalcem ljutomerskega okraja ne zadostuje, je celo naravno. Ovo ljudstvo je preresnobno za veselice; kmeta žulji na rokah vedno prav resnih reči opominjajo; pričajo mu, kako težko da prideljuje kruh, s katerim svojo družino živi, da se s potnim obrazom truditi mora, če hoče velike davke plačevati. In zato ne veselijo kmeta prazne „zabave,“ temuč ga zanimiva le to, kar ga v njegovem poklicu podpira. Zato rad posluša poduk in obiskuje kmetijsko šolo; zato skerbi za zboljšanje svojega imetka in se vdeležuje založnice; zato pa tudi časti in spoštuje možé, ki so ove prekornostne naredbe usta-

novili; pa za „zabave“ in „veselice“ mu ni, posebno če je obsojen le gledati, kako da se vitki gospodiči in nježne gospodičine brihtno obračajo in plešejo. — „Veselice“ in „zabave“ pa tudi stanejo denarja, in tega „varčni in dobri gospodarji“ rajši za potrebnije reči potrošijo, kajti gre ljudem terda za denar. To je po mojih mislih eden poglavitnih vzrokov, zakaj da ljut. kmet čitalnice ne obiskuje, in enakih vzrokov je še več. Iz tega pa sledi svèt za ljut. narodnjake, naj bi „čitalnico“ s kakim „političnim“ društvom zamenili, s katerim se kaj lepo tudi strinjajo čitalnični nameni. Tako društvo bi bilo za ljudstvo, ki se „svoje narodnosti zaveda“, ker bi ga politično vzobraževalo, česar je bolj treba kakor „veselic.“

4. Kako se pa napravljajo katoliško-politična društva?

O tem imamo posebno postavo, koja velja 20 kr. in se dobi po vseh knjigarnicah. Po tej postavi ima vsakdo pravico, tako društvo osnovati kjer koli si bodi. Le pravila ali statute je treba deželni vladi predložiti, da jih pregleda in v znanje vzame.

Najmodrejšje bode tako-le: 3—4 domorodci se spogovorijo in eden naj naznani v Celovec, Maribor itd. katoliško-političnemu društvu to svojo misel; tam dobi morebiti že tiskana ali litografirana pravila in tudi na tanjko zve, kar mu je še več storiti treba. Učimo se od nasprotnikov svojih; ti dobro poznajo moč in veljavo takih društev; zatorej jih snujejo po celej deželi, jih po svojih časnikih podučujejo, spodbujajo in vodijo. Ne branimo jim tega, dokler delajo po postavi, le učimo se od njih in delajmo tudi mi tako!

IV. Razdelek.

Taborji.

1. Kaj pa je to — tabor?

Tabor je shod pod milim nebom, to je: Ljudje se povabijo, naj se ta ali uni dan ob določeni uri kjerkoli zberó, da se jim bo tam ta ali una novica povedala, ta ali una reč razkladala. Že smo imeli po vsej Sloveniji preslavnih taborov; zbralo se je bilo ondi ljudi na tavžente, ki so mirno in veselo poslušali goreče govornike. To je bilo lepo in veselo! Kar so v katoliškeji cerkvi ljudski misijoni, to so taborji na po-

litično stran: Kar se tu vidi in sliši, človeku sega do živega, razveseljuje goreče, podučuje nevedne, poterduje omahljive, zbujajo zaspane in vnema merzle.

2. *Kako se pa napravi tabor?*

Tako-le: Najprej se poišče pripravno mesto pod milim nebom in se oskerbijo govorniki; potem kdor koli to naznani vsaj tri dni popred dotičnej c. k. okrajni glavariji. Med tem se delajo priprave, razpošiljajo na vse vetre vabila in ob določeni uri se tabor začne.

Dobro napravljeni in srečno izpeljani taborji imajo neizrečeno moč. To vidimo na Angleškem, kjer se pravijo „Meeting.“ Kedar se bližajo volitve, ali kedar se bere ali sliši, da misli parlament ali deželni zbor to ali uno postavo narediti, ali da je kak poslanec to ali uno govoril v parlamentu, — koj pri priči se skliče tabor ali meeting, ki brez vsega usmiljenja oestro prerešetuje in hudo obdeluje, kar se je govorilo in sklenilo ali se namerja skleniti. Angleški taborji se že marsiktero nesrečo in škodo odvernili in marsikaj pametnega in dobrega spravili na noge. Preslavni katoličan O'Connell je po taborih katoliškej cerkvi privojskoval pravic in svoboščin. Pojdimo in storimo tudi mi tako in sklicujmo Slovence na pravem mestu in ob pravej priložnosti na tabore!

V. Razdelek.

Volitve.

1. *Ali so volitve imenitne?*

Volitve so neizrečeno imenitne.

Avstrija je namreč ustavna država; torej postav ne dela cesar ali ministri, temuč postave si dela ljudstvo samo. Godernjati in tožiti nič ne pomaga; po toči zvoniti je zastonj; kakoršne zastopnike ali poslance si ljudje izvolijo, take postave tudi imajo — dobre ali slabe pravične ali krivične, koristne ali škodljive. Zatorej Slovenci! spoznajte, kako imenitne da so volitve, naj si bojo volitve za občinski odbor, za deželni ali državni zbor. Vse so preimenitne, — spoznajte in k sercu si vzemite to, pa delajte!

2. *Kaj pa je storiti, da dobimo dobre volitve?*

Marsikaj je storiti pred volitvami, pri volitvah in po volitvah.

3. Kaj je storiti pred volitvami?

Vojščaki se vadijo za boj že tedaj, ko je še vse mirno in tiho in še nihče morebiti na vojsko ne misli. Kedar je sovražnik že pred durmi, tedaj se še le pripravljati, oboroževati, zakladati in vaditi, to bi bilo seveda prepozno. Ravno taka je tudi pri duševni vojski, ko se različne stranke sprimejo in bijejo duševno bitev.

Treba se je torej pripravljati na volitve; no! kako pa?

Domorodec naj si prizadeva:

a) Da napravi politično stranko pa brez vsega nepokoja, brez vse jeze in sovraštva. To nikoli ni dobro, če je pšenica in ljulika skupej v enem žaklju; tiste šalobarde, ki niso ne krop ne voda, ne riba ne miš, so maloprida. Na eno stran se mora vsak pošten mož nagniti, z eno stranko mora potegniti: „Kdor ni z menoj, je zoper mene.“ Pošten domorodec naj toraj svoje ljudi spoznavlja in zbira; očitne in zagrizene nasprotnike pri miru pusti: Černea zastonj umivaš; — boječe in omahljive tolaži in oserčuje; — zanesljive prijatlje pa vabi in zbira v eno kolo. Rajni profesor dohtar Jak. Zupan so rekali: „Gospodje domorodci! glejte, da vas bode zmiram več!“

Domorodec naj si prizadeva:

b) Da ljudi svoje stranke v političnih zadevah podučuje in izobražuje. V ta namen naj priporoča bukve in časnike svoje stranke; — naj snuje ali pomaga snovati katoliško-politična društva; vabi in prosi družnike, naj k zborom pridno dohajajo, pri zborih naj govori sam in si priskerbuje še tudi drugih govornikov; — po zborih pa v kak časnik naj naznanja, kaj se je pri zboru govorilo, obravnovalo in sklepalo.

Domorodec naj si prizadeva:

c) Da ljudem zaupanja vdihuje do pervakov svoje stranke. Vsak politično izomikan in zrel narod ima svoje pervake, na katerih besedo posluša in se zanaša, prisega in se bije. Tako mora tudi pri vsaki stranki biti. Posamni udje morajo zaupanje in prepričanje v sercu nositi, da jim pervaki dobro hočejo, da ne iščejo njih volne, temuč le njih srečo.

To se pa doseže s tim:

Da domorodec svojim ljudem razklada, a) kaj pervaki hočejo. Naj torej naši domorodci dobro in tenjko prebirajo in prevdarjajo vse, kar je bilo zgorej na straneh 27 itd. rečeno o programu avstrijske pravne stranke. Kjer se več

družnikov zbere, bodi pod lipo, ali za mizo, ali v zboru, povsod domorodec o naši stranki kaj pove in razklada, zdaj to zdaj uno točko našega programa.

Potlej naj domorodec pove:

b) Kaj je ta ali uni pervak naše stranke že storil za ljudstvo. Govoriti in sladke obljube delati, to je kaj lahko; ali delati, se truditi, se po smehovanju in zasramovanju izpostavljati, v nevarnosti se podajati, tudi zgube in škode se ne bati, — to je pa druga, to je težavna pa tudi bolj redka reč. Domorodci! Kar ste lepega in slavnega brali ali slišali od kakega pervaka, natvezujte pred svojimi ljudmi na veliki zvon, da se čuje daleč in široko okoli. Ako pa vidite ali slišite, da se pervaki černijo in se zaupanje do njih spodkopuje, — ne molčite, spodbijajte in izgovarjajte, čistite in branite kolikor je le mogoče: „Sloga podpira, nesloga podira.“

c) Slednjič se pridobiva zaupanje do svojih pervakov tudi s tim, ako se ljudem ob pravem času in na pravem mestu mirno in nestrastno kaže in razklada, kaj naši nasprotniki hočejo in počenjajo. Nasprotniki naši se po celem svetu bahajo, da so oni odpravili desetino in roboto. Pa tudi ljudje naše stranke so v državnem zboru l. 1848 za to govorili in glasovali, — tudi našim ljudem se od tega, da bi se desetina in robota spet vpeljala, še sanja ne; liberalci pa bojo tako dolgo šole snovali, tako dolgo po cerkvenem premoženju segali, da bojo ljudem, ki bojo učeniške in duhovne hotli imeti, novo desetino in roboto na vrat obesili. — Naši nasprotniki po celem svetu trobijo, da jim le sreča in blagor ubogega ljudstva pri sercu leži. Zraven pa le oni za mastnimi službami segajo, si le svoje mošnice pitajo, le oni lenobo prodajajo in dobre volje uživajo. Nekdaj ubogi Šindler si je kupil kraljevsk grad in Giskra je postal milijonar. Ljudstvo pa le toži in zdihuje, ko odpre svoje davkovske bukvice, ko pogleda svoje sinove, ki morajo skoraj vsi pod mušketo, ko vidi svoje hleve in hrame, kako se bolj in bolj praznijo. — Naši nasprotniki terdijo in prisegajo, da nimajo nič zoper vero in cerkev. Zraven pa sv. Očeta papeža, škofe in duhovnike zmirjajo in preganjajo, ljudem pa božjo službo in besedo jemljejo: — v Švajci je bilo 97 duhovnikov ob službo djanih, cerkve so bile zaperte, in več kot 50.000 katoličanov je brez sv. maše, sv. zakramentov in pridige. — Naši nasprotniki se radi imenujejo in hvalijo, da so posebni prijatelji kmečkega stanu. Zraven pa ljudje liberalne stranke kmečka posestva — njive, gore, vinograde, pahišja —

kupujejo in kmete ob hišo in zemljo pripravljajo, da iz posestnikov postanejo najemniki, iz gospodarjev pa hlapci. Ni dolgo, kar so liberalci pokazali, kako lepo skerbijo za kmečki stan. Na Dunaju so bogatini, ki so na „borsi“ s papirjem strašno visoko igrali, pred nekimi dnevi zgubili 400—500 milijonov. Strašen ravs in kavs je postal ne samo na Dunaju, temuč tudi po drugih mestih. Pa kaj so liberalci počenjali, da bi se tem igralcem in sleparjem hitro in zdatno pomagalo? Letali so od Poncija do Pilata, da bi pomoči dobili; še na to so tiščali, naj naša c. k. vlada pomaga in dnarja, ki ga iz naših davkov nabere, tem ljudem posodi. Še se spominjamo, kako je pred nekimi leti — kakih 8—10 let bo — jelo dnarja zmanjkovati, in kako so kmetje prišli v strašne stiske. Hiša, živina, zemlja ni imela skoraj nobene vrednosti, za nekaj rajnešev so šle zavoljo malega dolga kmečka posestva na kant in so prišle poštene družine ob vse. Kje so pa tedaj bili naši liberalci, da bi bili na pomoč pritekli nesrečnim kmetom na deželi? Liberalni ptički niso ganili ne jezika, ne peresa, ne noge, saj ni šlo tedaj za judovske milijonarje, temveč le za uboge kmete. — Naši nasprotniki se širokoustijo, kako da bojo v deželnem ali državnem zboru za svoje volilce, za ubogo ljudstvo na noge stopili in se poganjali. Poznamo gospode, ki so sperva res malo zobe kazali, — pa liberalna stranka jim je ta ali uni dobiček ponudila, in vse je bilo pri kraju. Gospodje Kljunovci še niso pomerli! Na take dogodbe, katerih se vsak dan dosti bere po časnikih, naši prijatli naj dobro pazijo, jih ob pravem času in na pravem mestu svojim ljudem popovedó in tako liberaluhom prelepe šeme znad obličja potegnejo. Tako bode vsak pameten človek takim dobičkarjem in sleparjem herbet pokazal in upanje do pervakov naše stranke se bode oživljalo, razširjalo in uterjevalo. Tako bojo vse zanke in limance naših nasprotnikov zastonj.

To naj dela domorodec pred volitvami!

4. Kaj je storiti pri volitvah?

Vnet in previden domorodec že pred volitvami, ko je še vse tiho in mirno, ne počiva in ne miruje; — kedar pa se razpišejo volitve in pride dan volitve, tedaj pa še le prav napne vse strune in žile in dela na vse kriplje.

Pa ni modro delati tako v en dan; delati je treba pametno in previdno. Kako pa?

a) Pred vsem je treba napraviti krajni volilni odbor. Trije—štiri možje ene fare ali občine se spogovorijo in sklenejo, uzajemno in složno delati pri volitvah. Ni treba

nobenega dovoljenja. Najprej ti možje naznanijo to, da so napravili krajni volilni odbor, centralnemu volilnemu odboru v Celovcu in ostanejo ž njim v zvezi, tako dolgo da so volitve pri kraju. Ta krajni volilni odbor vzame vso volilno reč v svojo roko in jame serčno in potem krepko delati; kako pa? Tako le:

b) da za dobre volitve agituje. Kaj pa je to agitovati? To se pravi: Delati in si prizadevati, da si jih več pridobi k svojej stranki in da jih nakloni na to, naj volijo po njegovej volji, — to se ve da se mora vse to goditi po postavnem, pravičnem potu. To po naših mislih ni samo le pravica, to je clo dolžnost vsacega rodoljuba, ki je volje pošteno in resnično delati za „vero, cesarja in domovino.“

c) naj pregleda volilne imenike, to je, naj pregleda zapisnike, v katerih so zaznamnovani tisti, ki imajo pravico voliti volilne može. Volilna postava pove, kdo ima to pravico. Ako se najde, da je kdo naše stranke izpuščen, naj se tirja, da se vzame v imenik. Ako pa je kdo iz nasprotne stranke vpisan med volilce, ki nima pravice voliti, naj se tirja, da se izbriše. Posebno se je potegniti za to, da se posestnice vpišejo; kajti one se ne smejo osebno udeleževati volitev, vendar pa velikrat ravno njihovi glasovi odločijo volitev in zmago. Zatorej domorodci, pozor! Pregledujte imenike pa ob pravem času, da ne zamudite dobe, do ktere se reklamacije ali popravki sprejemljejo.

Dalje krajni volilni odbor:

d) naj skliče zборе, v katerih se volilci spogovarjajo in posvetujejo, koga bodo volili. §. 14 deželnega volilnega reda pravi odločno, da ima o času, ko so volitve razpisane, vsak volilec pravico, volilce sklicevati v zборе. Ni treba, da se to kakej gosposki naznani, še manj da se za dovoljenje prosi: Možje volilci se zberó in posvetujejo.

V teh zborih se najprej sklene, kateri volilni možje se bodo volili. To bi rekel je najimenitnejša in poglobitna reč. Volilni možje odločujejo, ali bode zmaga naša ali ne; kajti če imamo zanesljive, zvedene in poštene volilne može, je volitev poslanca potem malenkost in igrača. Ti se ne dajo ne premotiti, ne podkupiti, ne prestrašiti nikomur; stojijo terdno kot skale in ostanejo mož-beseda.

Zatoraj preiščite in prerešujte vse volilce cele občine ali fare, in zberite si tiste za volilne može, ki so že pri prejšnjih molitvah se deržali kot poštenjaki in korenjaki; une pa, ki so jo vam že zvili in se skazali kot fige-može, ali take, ki so očitno drugih misel, ali ki nimajo pri sosedih spošto-

vanja, ljubezni in zaupanja, take pa le pustite pri miru in jih ne jemljite za volilne može.

Ko ste tako svoje sosede djali na rešeto, po tem razdelite volilne može tako, da pride na vsako vas in vsako stran eden ali več, kakor jih volite manj ali več. To ni po sosesko in prijateljsko, ako se vsi volilni može vzamejo le iz ene ali druge vasi. — Ako bi se kazalo, sme se tudi mož iz druge občine voliti za volilnega moža, ako imajo ljudje do njega posebno zaupanje in ga hočejo s tim posebno počestiti.

Ko je vse prerešetano in sklenjeno, potem se zapišejo vsakemu volileu imena tistih mož, ki so se izbrali za volilne može.

Slednjič si volilci v roko sežejo in zaobljubijo, da pridejo na dan, ko se bojo volili volilni može, vsi od konca do kraja ob pravem času in na odločeno mesto. Verjamite, Slovenci mili! da od nasprotnikov ne bode manjkal nobeden; pomislite, da so te volitve prava stopinja, da zmagamo. Opominjajte in pokličite svoje prijatlje in pojdite vkup na volilno vojsko!!

Dalje je treba:

e) da se izbrani volilni može kake doline ali kakega okraja, šepreden volit gredó poslanca, zberó v skupni zbor. Da ložej vsi volilni može pridejo, naj se zbor skliče v tak kraj, ki, kolikor je moč, leži v sredi doline. Volilni može bojo gotovo vsi može, ki imajo glavo in serce na pravem mestu, katerim je mar za občno srečo in blagor. Zatorej gre zaupati, da pri tem zboru ne bode manjkal nobeden; kajti ta skupni zbor je preimeniten. Pri tem zboru se bode morebiti že tisti gospod osebno pokazal in oglasil, kateri kandiduje, to je: se jim ponuja in priporoča. Če pa to mogoče ni, naznani se volilnim možem vsaj njegovo ime in razklada, kaj je za ljudstvo naše že storil: naznanjajo se njegove zasluge. Tudi je možem na voljo dano, da kandidata interpelirajo ali poprašujejo, kaj misli o tej ali unej zadevi, kako misli v deželnem ali državnem zboru glasovati pri tem ali unem prašanju.

Slednjič si volilni može dajo besedo, da vsi vsi na odločeni dan ob pravej uri pridejo na volišče, da seboj prinesó svojo izkaznico (legitimacijo), in da glasujejo — premaruha! naj si bo kar rado — za izvoljenega kandidata. Dobro je tudi, da se bolj oddaljeni volilni može že zvečer pred volitvijo, bolj bližnji zjutraj zberó v posebnem, za nje odločenem kraju — bodisi kaka kavarna, gostilnica ali kaka druga bolj prostorna hiša. Kdor je bil priča pri kakej

volitvi, videl je, kaj vganjajo ljudje, da bi zmotili in prekerstili naše volilce in jih spravili na svojo stran. Tu se delijo cigare; tam teče vino; tu se tergajo volilni lističi in ponujajo novi; tu govorijo slovensko taki škrici, ki drugemale nimajo za Slovence in slovenski jezik drugih besed, kakor „Windischer Heiland“ in „Windische Sausprache;“ tam se prilizuje ubogim kmetičem gospod z dolgimi muštacami in drago cigaro, ki drugemale toliko mara za slovenskega kmetiča, kot za lanskega sneg. Tako se dela in tišči na volilce in res posebne zavednosti in posebne moči je treba, da človek ostane zvest in stanoviten. Toraj je neobhodno potreba, da volilci naše stranke vkup ostanejo, vkup večerjajo, vkup kosilčajo, vkup na volišče korakajo.

Stal sem na Štajerskem neko jutro na kolodvoru in čakal na železnico. Tu sem videl, kako so vozovi natlačeni samih kmečkih korenjakov; imeli so možjaki bandero in muziko pri sebi. Godci so nadelovali, kmetje so peli, vse je bilo dokaj lepo, veselo in pošteno. Popraševaje, kaj to pomenja, sem zvedel, da so to volilni možje in da gredo ravno danes volit. Na banderu so imeli neko ime zapisano, pa ga nisem mogel brati, — menda ime tistega gospoda, ki so ga bili volje voliti. Dalje so tudi pravili, da so zjutraj vsi vkup bili pri sv. maši v ta namen, naj jim volitev srečno izide. Slišal sem po tem, da so pri volitvi res zmagali. Slava!

To so poglobitna vodila, katerih naj se volilci avstrijske pravne stranke deržijo pri volitvah.

5. Kaj je storiti po volitvi?

Tu ni veliko opraviti. Ako je volitev po volji srečno šla izpod rok, naj se izvoljeni poslanec, če je pričujoč, lepo pozdravi in naprosi, da dela, kolikor je le mogoče, za občno srečo in občni blagor, za „vero, cesarja in domovino.“ Tudi to naj se mu položi na serce, naj se terdno in zvesto derži avstrijske pravne stranke in se obnaša tako, kakor bojo pervaki te stranke sklenili. — Ako pa izvoljeni poslanec ni priča, naj se mu to pismeno naznani. Tudi kake posebne želje in potrebe, ki jih imajo volilci na sercu, naj se mu razodenejo in priporočijo.

Dalje je prav in pametno, da volilci poslanca prosijo, naj jim večkrat kaj dopisuje, kaj naznanja, posebno pa bolj imenitne reči, ki se bojo v zboru obravnavale in sklenile.

Ako pa poslanec po tem svoj plašč zasuče in proti volji poslanca govori in dela, naj ga opomenejo, da se njegovo postopanje ne strinja s tim, kar je obljubil in kar so volilci

od njega pričakovali. Ako se poboljša, je prav, če pa ne in terdo vraten ostane, naj se mu napravi in dopošlje — nezaupnica.

Konec.

Pravica, da sme kdo voliti, je najlepša in najimennitniša pravica ustavnega državljana. Ta pravica še le moža dela pravega državljana. Zatoraj si nekteri ljudje na vso moč poganjajo in vse strune napenjajo, da bi si pridobili to pravico.

Pa ne samo lepa, temveč tudi imenitna je ta pravica. Pri volitvah gre za najsvetejše reči in najvažnejše stvari, gre za čest, srečo, premoženje ne samo tega ali unega človeka, temveč cele občine, cele dežele, cele države.

Pravica voliti pa ni le pravica, je tudi velika, sveta dolžnost. Naša sv. vera nam ja zapoveduje, naj vsakdo ljudem dobrega stori, največ ko more: „Kdor ve in more dobrega storiti, pa ne stori, temu je greh.“ Ali pa človek more večje dobrote skazati občini, deželi in državi, kakor je ta, da jim pomaga izvoliti pravične, poštene in zvedene odbornike in poslance? Dalje pravi sv. evangelje: „Dajte cesarju, kar je cesarjevega, in Bogu, kar je božjega.“ Volimo toraj prave poslance, in tako dajajmo cesarju modre svetovalce, da mu pomagajo težko butaro nositi in dobre postave narejati za občine, dežele in države.

Tako lepa in imenitna je pravica, tako težka in sveta je dolžnost voliti! Pa kaj nas skušnja uči? Uči nas, da Slovenci to, kako važne in imenitne so volitve, še vse premalo spoznajo in obrajtajo. Še dosti je namreč volilcev, ki ob času volitev pravijo: „E, kaj bom hodil? Kaj se bom tamkaj pričkal in prepiral? Naj drugi napravijo, kakor hočejo.“ Res! Napravili bojo drugi brez tebe, pa prav lahko, da v tvojo škodo, sramoto in nesrečo. Zastonj se po volitvi praskaš za ušesmi, zastonj tožiš in zdihuješ, zastonj mermraš zoper nove postave, nove davke in nove butare. Bil koj šel k volitvi, morebiti bi se bilo drugači zasukalo. V časih en sam glas odloči! Bo od tega kakih 40—45 let, kar se je na Francoskem zgodilo to-le: Nek prost pa pošten kmet se je, akoravno mu je to dokaj težko stalo in hudo djalo, vendar podal k volitvi. Njegov glas pa je odločil, da je bil za volilnega moža izvoljen mož bistré glave in zlahtnega serca. Ta glas je pa spet odločil, da je bil izvoljen hvalevreden poslanec. Poslanec ta pa je v državnem zboru glasoval, da je obveljala večina glasov za neko prav koristno in potrebno postavo. Tako je ta edini mož bil na veliko srečo celej državi.

Kedar se primeri, da so možje nemarni in zanemarjajo svojo pravico in dolžnost, naj jih tedaj žene in gospodinje opominjajo, da opravljajo svojo dolžnost. Slavno znan je po celem svetu goreč katoličan O'Connell; ta je neumorno in neprestrašeno delal in agitoval, naj katoličani na Angleškem zadobijo svoje pravice. Prišel je bil spet čas za volitve. Nek fužinar je protil svojim delalcem, da vsak, kdor voli O'Connella, pride ob službo in krub. Nek ubog delalec, oče več majhnih otrok, je omahoval in ni hotel volit iti. Njegova žena, vnetá katoličanka, to vidi, prime svojega ljubega moža za roko, mu milo v oči pogleda in pravi: „Ljubi moj! spominjaj se Boga in domovine, pa pojdi volit.“ Šel je in izvoljen je bil O'Connell.

Tudi Vi, Slovenci mili in prijatelji naši! zavedite se svoje častne pravice in dolžnosti in pojdite volit, naj bo kar rado. Stojte tudi terdno kakor sive skale naših velikanskih gor in glasujte zvesto in enoglasno za moža, kateri Vam je bil priporočen in za katerega ste se Vi tudi sporazumeli. Verjamite, da je mož, katerega Vam je centralni volilni odbor v Celovcu priporočil, mož katoliške vere, bistre glave in zlahtnega serca: Dober katoličan, praebrisaná glava in goreč domoljub!

Angleški admiral Nelson je 21. okt. 1805 pri Trafalgarju francosko-špansko brodovje popolnoma premagal. Preden j je nasprotnika prijel in bitev začel, nagovoril je svojo morskó armádo tako-le: „Domovina pričakuje od vas, da bode vsak njen sin storil svojo dolžnost.“ Spominjajte se teh lepih besed tudi Vi Slovenci pri volitvah. Domovina pričakuje tudi od Vas, da bode vsak slovensk volilec storil svojo dolžnost. Vaša beseda in Vaš klic naj bode: „Vse za vero, cesarja in domovino!“ — Bog daj srečo!

Dodatek.

Deržavni poslanci.*

Koroško: 1. Veliki posestniki 2; 2. mesta in tergi a) Celovec 1. b) Št. Vid in Terg; Breže, Strasburg, Stari Dvor, Hüttenberg; Wolfsberg, Št. Lenart, Št. Andrej, Št. Pavel, D. Dravberg; Velikovec, Pliberg, Kaplja 1. c) Belak, Št. Mohor, Bleiberg, Rute, Trebiž in Naborjet; Špital, Sovodnje, Greifenburg, G. Dravberg; Gornje Belani; 1. 3. Kupč. in obert. zbornica 1; 4. Občine kmetiške: a) Celovška in Terška; Velikovska, Kapeljska, Pliberska, Doberlevaška 1; b) Št. Vid-

* Ležeče tiskani kraji so volilni kraji.

ška, Breška, Kerska, Svineška, Staridvorska, Št. Lenarska, Št. Pavelška 1; c) *Belaska*, Rožeška, Paternijonska, Podklosterska in Terbiška; *Borovska* 1; d) *Spitalska*, Sovodenjska, Greifenburska, G. Belanska in Vogliška; *Št. Mohorška* in Kotovska 1.

Kranjsko. 1. Veliki posestniki 2; — 2 mesta in tergi: a) *Ljubljana*, in kupčijska zbornica 1.; b) *Postojna*. Idrija, Vrhnika, Lož, Radolice, Tržič, Kamnik, Kranj, Loka 1; c) *Novomesto*, Višnja gora, Krško, Kostanjevica, Črnomelj, Metlika, Kočevje, Ribnica 1; 3. *Občine*: a) *Ljubljanska* okolica in Vrhnika; Litijska Zatičniška 1; *Ribniška* in Velike Lašice; b) *Postojnska*, Bistriška, Senožeška, Vipavska; Planinska, Loška, Idrijska 1; c) *Kranjska*, Loška, in Tržiška; *Kamniška* in Podbrdška; *Radoliška*, Kranjska gora 1; d) *Novomeška* okolica; *Krška*, Kostanjeviciška; *Črnomeljska*, in Metliška 1; e) *Kočevska*; *Trebanška*, Žuženberska; *Rateška* in Mokronoška 1;

Slovensko Štajarsko. 1. Veliki posestniki 4. — 2. Mesta in tergi na Slovenskem; a) *Maribor*; *Slovenska Bistrica*; *Sloven Gradec*, Muta, Marbeg, Vozenica; *Ptuj*, Št. Lenart; *Ormuž*, Ljutomer 1; b) *Celj*, Zaveč, Vitajna, Vojnik, Laško; *Mozirje*, Gornji Grad, Ljubno Vransko; *Rogatec*, Šmarje; *Brežice*, Sevnica, Kozje; *Konjice*, *Šoštanj* 1; 3. *Občine*: a) *Mariborska*, Slovenje Bistriška; *Konjiška*; *Sloven-Graška*, Marbeška; b) *Ptujška*, Ormuška, Št. Lenartska; *Rogatiška*, Šmarska; *Ljutomerska*, Zgornje Radgonska 1; c) *Celjska*, Vranska Gornjegradska, Laška, Šoštajnska; *Breška*, Kozja, Sevnika 1.

Goriško in Gradiška. 1. Veliki posestniki 1; — 3. Mesta in tergi: *Gorica*, Kormin, Gradiška, Cervinjan, Teržič, Oglej, Grad, Tolmin, Bovec, Koborid, Kanal, Ajdovščina, Sežana, in pa kupčijska zbornica 1. 3. *Občine*: a) *Goriška*, Kanalska, Ajdovska; *Tominska*, Cerkniška; *Bovska* 1; b) *Gradiškanska*, Korminska, Cervinska, Teržiška 1.

Istra. 1. Vel. posestniki 1. — 2. Mesta in tergi: *Poreč*, Koper, Piran, Rovinj, Buzet, Izla, Mile, Novigrad, Umag, Matavun, Buje, Vizinada, Pazen, Labin, Pulje, Losin mali, Losin veliki, Cres, Kerk, Voloska, Kastav, Lovrana, Mošenice in pa kupč. zb. v Rovinji 1. 3. *Občine*: a) *Poreška*, Matavunška, Bujska; *Koperska*, Piranska, Buzetska; *Dijanska*, Puljska, Rovinska 1; b) *Pazenska*, Labinska; *Vološka*, Novogradska; *Creska*, Kerška *Losiška* 1.

V Terstu in okolici njegovi. V Terstu voli 1. vililni razred 1; 2. in 3. vililni razred 1; in 4. razred in pa okoličani volijo skupaj 1 poslanca. Kupčijska zbornica 1.

